

**Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta**

Martina Podivínová

**Náhrada škody
(srovnání právní úpravy v ObčZ a ObchZ)**

Diplomová práce

Olomouc 2010

Já níže podepsaná Martina Podivínová, autorka diplomové práce na téma Náhrada škody (srovnání právní úpravy v ObčZ a ObchZ), která je literárním dílem ve smyslu zákona č. 121/2000 Sb., dávám tímto jako subjekt údajů svůj souhlas ve smyslu § 4 písm. e) zákona č. 101/2000 Sb., správci :

Univerzita Palackého v Olomouci, Křížkovského 8, Olomouc 771 47,

ke zpracování osobních údajů v rozsahu: jméno a příjmení v informačním systému, a to včetně zařazení do katalogů, a dále ke zpřístupnění jména a příjmení v katalozích a informačních systémech UP, a to včetně neadresného zpřístupnění pomocí metod dálkového přístupu. Údaje mohou být takto zpřístupněny uživatelům služeb Univerzity Palackého. Realizace zpřístupnění zajišťuje ke dni tohoto prohlášení vnitřní složka UP, která se nazývá Knihovna UP.

Souhlas se poskytuje po dobu ochrany autorského díla dle zákona č. 121/2000 Sb.

Prohlašuji, že moje osobní údaje jsou pravdivé.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Náhrada škody (srovnání právní úpravy v ObčZ a ObchZ), zpracovala samostatně pouze s využitím pramenů v práci uvedených.

V Olomouci dne 22.2.2010

.....

podpis

Obsah

1. Úvod	5
2. Odpovědnost za škodu	7
2.1. <i>Obecný pojem odpovědnosti za škodu</i>	7
2.2. <i>Zařazení odpovědnosti za škodu v českém právním řádu</i>	10
2.3. <i>Snaha o vymezení funkce odpovědnosti; odpovědnost subjektivní a objektivní</i>	10
2.4. <i>Soudobá modifikace pojmu a funkce odpovědnosti v právu</i>	14
2.5. <i>Koncepce odpovědnosti za škodu v návrhu nového občanského zákoníku</i>	14
2.6. <i>Vztah odpovědnosti za škodu a náhrady škody</i>	15
2.7. <i>Srovnání a odlišnosti úpravy odpovědnosti za škodu podle občanského a obchodního zákoníku</i>	15
2.7.1. <i>Odpovědnost za škodu podle obchodního zákoníku</i>	17
2.7.2. <i>(Ne)uvedení identifikačního čísla ve smlouvě</i>	20
2.7.3. <i>Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku</i>	22
2.8. <i>Zavinění</i>	26
3. Prevence vzniku škod – povinnost prevenční a zakročovací	28
4. Škoda	32
4.1. <i>Pojem škoda</i>	32
4.1.2. <i>Formy škody</i>	32
5. Institut náhrady škody	34
5.1. <i>Rozsah náhrady škody</i>	34
5.2. <i>Způsob náhrady škody</i>	41
5.3. <i>Vliv spoluzavinění poškozeného</i>	42
6. Limitace náhrady škody.....	44
6.1. <i>Relevantní právní úprava</i>	44
6.2. <i>Otázka přípustnosti smluvní limitace náhrady škody</i>	45
6.2.1. <i>Problematika přiměřenosti výše smluvní limitace náhrady škody</i>	46
6.3. <i>Zákonné omezení možnosti smluvně limitovat náhradu škody</i>	47
6.4. <i>Způsob sjednávání limitačních klauzulí</i>	48
6.5. <i>Možné způsoby limitace náhrady škody</i>	50
7. Závěr	58
8. Resumé.....	59
9. Použitá literatura	60
9.1. <i>Monografie</i>	60
9.2. <i>Články</i>	61
9.3. <i>Právní předpisy</i>	62
10. Anotace	63
11. Abstract	63
12. Seznam klíčových slov	63

13. Shrnutí.....	64
14. Anotace – Liability for damage in civil and commercial legislation.....	64

1. Úvod

S ohledem na stále se rozvíjející podnikatelskou sféru a růst obchodních vztahů mezi podnikateli (společnostmi), rostou stejně rychle i počty sporů vyplývajících ze smluv (právních vztahů) uzavíraných mezi nimi. Stejně rychle se však kupí i spory vznikající ze skutečností a smluv uzavíraných mezi nepodnikatelskými subjekty. Jelikož právní úprava občanského a obchodního zákoníku se v mnoha směrech naprosto rozchází, je právní jistota, jakým právním předpisem se smlouva a obecně i právní vztah řídí, v tomto ohledu žádoucí. Vzhledem k tomu, že ne vždy je přesně vymezena hranice, kdy se smlouva (právní vztah) řídí obchodním a kdy občanským zákoníkem, ráda bych v této práci provedla „srovnávací exkurzi“ do právní úpravy náhrady škody v obchodním i občanském zákoníku.

Dovoluji si předpokládat, že základem mé práce bude srovnávání jednotlivých prvků odpovědnosti za škodu, s důrazem na náhradu škody, z pohledu občanského a obchodního zákoníku. Z textu práce by tak měly nakonec vyplynout odlišnosti obou právních úprav, ale rovněž i situace, kdy mezi nimi panuje shoda.

Struktura této diplomové práce by měla odpovídat zadání diplomové práce. V průběhu psaní textu bylo též nutné jednotlivé pasáže vhodně doplnit a konkretizovat.

První dvě kapitoly mé práce jsou věnovány rozboru problematiky odpovědnosti za škodu, samozřejmě s důrazem na náhradu škody. Součástí je rovněž pokus o vysvětlení pojmu odpovědnosti, odlišení odpovědnosti dle principu subjektivního a objektivního, přičemž následující prostor je věnován srovnání právních úprav odpovědnosti za škodu podle obchodního a občanského zákoníku. V samostatné části se analyzuje problematika zavinění.

Pokud jde o třetí kapitolu práce, tato část obsahuje vysvětlení pojmu škody, vymezení jejích forem a rovněž i pojmu nemajetkové újmy.

Následující text čtvrté kapitoly se již zabývá problematikou samotné náhrady škody. Zde bylo nutné především vymežit způsoby náhrady a také rozsah, ve kterém se škoda nahrazuje. Z tohoto pohledu je důležitý institut spoluzavinění poškozeného a jeho vliv na náhradu škody. Část této kapitoly popisuje tzv. zakročovací a prevenční povinnost.

Poslední, tj. pátá kapitola je věnována rozsáhlé problematice limitace náhrady škody. Nejprve se řeší otázka přípustnosti smluvní limitace a její zakotvení v zákonných ustanoveních. Poté se text zabývá způsobem sjednávání limitačních klauzulí a na něj navazují jednotlivé způsoby limitací rozsahu náhrady škody.

Všechny kapitoly a jejich části jsou vedeny úsilím o průběžnou komparaci právní úpravy občanskoprávní a obchodněprávní.

Vzhledem k tomu, že problematika náhrady škody a způsoby její smluvní limitace je v současné době ve velkém počtu předmětem rozhodování soudů, bude se text práce opírat v mnoha bodech o judikaturu. S ohledem na velké množství dispozitivních zákonných ustanovení, zejména pokud se jedná o obchodní zákoník, je judikatura někdy jediným vodítkem pro řešení nejasností či konkretizaci obecně pojatých ustanovení právních předpisů.

Cílem mé práce je přehledně vysvětlit odlišnosti obou právních úprav náhrady škody a obecně i odpovědnosti za škodu. Jak jsem již zmínila, nejdůležitější je právě právní jistota osob a smluvních stran o tom, jakým právním předpisem se vzniklá situace, popřípadě smluvní vztah, řídí.

2. Odpovědnost za škodu

Odpovědnost za škodu je jedním ze základních institutů českého právního řádu. Prokázání odpovědnosti za způsobenou škodu povinné osobě je podmínkou k přiznání náhrady škody osobě oprávněné. Z uvedeného důvodu je dle mého názoru vhodné věnovat úvodní část práce tomuto institutu.

2.1. Obecný pojem odpovědnosti za škodu

Odpovědnost sama o sobě není klasickým, ryze právním pojmem. Jedná se o pojem, který byl do právní terminologie přenesen z oblasti společenských věd v posledních dvou staletích.

Institut odpovědnosti za škodu je jedním z pilířů soukromoprávní úpravy. Tento právní institut patří zároveň k nejproblémovějším z pohledu jeho chápání. V obecné rovině by se dala odpovědnost definovat jako společensky žádoucí reakce subjektu právních vztahů na požadavek chovat se v souladu s právem.¹ Většina právních publikací z oblasti civilistiky však pojímá civilní odpovědnost jako závazek k náhradě škody, která byla způsobena. K odpovědnosti je tak přistupováno jako k sekundární odpovědnosti za následek.

Co se pojmu škoda týče, definici tohoto pojmu neobsahuje ani občanský ani obchodní zákoník, i když jej rozsáhle používají. Je tedy nutné vyjít z vymezení škody jako újmy vyjádřitelné v penězích, k níž došlo v důsledku porušení povinnosti.

I přes výše uvedené pokusy o přiblížení či definování institutu odpovědnosti za škodu, nelze je brát jako definitivní a jediné. O vymezení pojmu právní odpovědnosti byly a s přestávkami stále jsou vedeny četné diskuse, které mají za cíl její vymezení. Za iniciátora diskuse v české literatuře je považován V. Knapp, který vycházel mj. z legislativního užití pojmu odpovědnost. V. Knapp pojal odpovědnost jako hrozbu sankcí za porušení právní povinnosti. Odpovědnost podle něj vzniká v okamžiku, kdy ze zákona počne subjektu sankce skutečně hrozit. Odpovědná osoba je tak ta, které hrozí určitá sankce jakožto důsledek za porušení povinnosti. Jedná se tedy, o sekundární, následnou povinnost (následek). Cestu k této koncepci odpovědnosti sledoval také Štefan Luby, který právní odpovědnost vymezil jako povinnost, která nastává až porušením právního vztahu. Jedná se dle jeho názoru o povinnost

¹ HURDÍK, J. *Institucionální pilíře soukromého práva v dynamice vývoje společnosti*. Praha : C.H. Beck, 2007, s. 77.

odpovědnostní a má tudíž sekundární, následnou povahu vzhledem k tomu, že k jejímu vzniku je zapotřebí přítomnosti primární povinnosti a její porušení. Toto sekundární pojetí rovněž následovala Marta Knappová, která se v rámci vědeckých úvah vrací ke ztotožnění soukromoprávní odpovědnosti se závazky z deliktů. Zvláštní pozornost také věnovala právnímu důvodu vzniku odpovědnosti za škodu, kterým je u subjektivní odpovědnosti za porušení právní povinnosti porušení primární povinnosti, zatímco u objektivní odpovědnosti za výsledek může jít o mimoodpovědnostní závazek k náhradě škody. Na tento postoj navazuje J. Švestka, který chápe odpovědnost jako „zvláštní prostředek k nápravě vzniklé újmy a obnově původního právního postavení“.²

Období po roce 1989 je charakterizováno ústupem od diskusí a snah o vymezení pojmu odpovědnosti v právu. K těmto otázkám se osobnosti české právnícké obce vrací až na přelomu tisíciletí. Jedná se jednak o autory renomované, jako je J. Bejček, K. Eliáš a další, ale též o novou generaci dalších autorů. Obecně by se dal další vývoj diskusí shrnout jako návrat k již vysloveným názorům s tím, že odpovědnost je pojmána ve významu sankčním v jednotlivých modifikacích.

Uvedená různorodost názorů na institut odpovědnosti je jasným důkazem tradičního sporu o pojetí odpovědnosti – konfliktu koncepcí *primární* a *sekundární* povinnosti.

Co se českého právního systému týče, v předpisech českého občanského práva je pojmu odpovědnosti využíváno k označení sankčního systému, který zahrnuje vedle náhrady škody také odpovědnost za vady a za prodlení, jakož i další dílčí případy sankčních následků porušení právní povinnosti určitou osobou.³ Pro český civilní kodex (občanský zákoník) je příznačné, že v textu zákona je užíváno pojmu odpovědnosti ve spojení s povinností k náhradě škody, k odstranění vad apod.⁴ Oproti tomu zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „obchodní zákoník“), je ve srovnání s občanským zákoníkem v užívání pojmu odpovědnosti rezervovanější a to paradoxně v klíčových místech, tj.

² ŠVESTKA, J. *Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku*. 1. vydání. Praha : Academia, 1966.

³ Srov. například ustanovení § 16, § 42, § 127 odst. 3, § 162 odst. 3, část šestá hlava první a druhá, § 500 až 510 a jiné zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „občanský zákoník“)

⁴ Uvedené je zakotveno například v ustanovení § 166 odst. 4, § 519, § 752, § 763 odst. 2 občanského zákoníku.

v úpravě standardních odpovědnostních vztahů. Pojem odpovědnosti je v případě obchodního zákoníku navíc zmiňován na místech, která nepřispívají ke sjednocení obsahu tohoto pojmu. Zřejmě nejobecněji je pojem odpovědnosti v obchodním zákoníku užíván v ustanovení § 2 odst. 1, ve kterém je pojem odpovědnosti uváděn slovy „na vlastní účet“⁵, tedy ve velmi širokém slova smyslu (jak ve smyslu primární povinnosti, tak v sankčním pojetí). Dále v ustanovení § 3 odst. 2⁶ obchodní zákoník užívá pojmu odpovědnosti jako odpovědnosti za škodu, tedy jako sekundární povinnosti. Obchodní zákoník se však komplexně vzato pojmu odpovědnosti spíše snaží vyhýbat, a to zejména v rámci úpravy prodlení dlužníka a věřitele⁷ a do jisté míry i u náhrady škody, kde jej užívá pouze jako součást slovního spojení „okolnosti vylučující odpovědnost“.⁸ Jedinou výjimkou je standardní užití pojmu odpovědnosti v sankčním smyslu v ustanovení § 383 obchodního zákoníku. V jiných případech je tohoto pojmu užíváno nepřímou, hovoří-li se o povinnosti nahradit škodu či nároku na náhradu škody.⁹

Z kodexu českého soukromého práva zbývá ještě (s ohledem na institut odpovědnosti), právní úprava obsažená v zákoně č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákoník práce“). V uvedeném právním předpise je pojem odpovědnosti užíván zásadně v sankčním smyslu, přičemž zákoník práce rozeznává odpovědnost za porušení pracovní kázně, za škodu, za bezdůvodné obohacení, resp. odpovědnost zaměstnavatele za porušení povinností vyplývajících z pracovněprávních předpisů.

Mělo-li by dojít ke shrnutí dílčích poznatků uvedených v bezprostředně předcházejících odstavcích, pak „institut odpovědnosti lze chápat v jeho nejširším slova smyslu, jako společensky žádoucí a právně relevantní reakce osob na požadavek chovat se v souladu s právem“.¹⁰ V užším slova smyslu je odpovědnost chápána jako „následná (sekundární) právní povinnost, vznikající buď z porušení

⁵ Ustanovení § 2 odst. 1 obchodního zákoníku „ *Podnikání se rozumí a na vlastní odpovědnost.....*“.

⁶ Ustanovení § 3 odst. 2 obchodního zákoníku : „*Osoba, která uskutečňuje činnost, k níž se podle zvláštních právních předpisů vyžaduje ohlášení nebo povolení, bez takového ohlášení, odpovídají za škodu tím způsobenou; ...*“.

⁷ K uvedenému srov. ustanovení § 369a odst. 3 obchodního zákoníku.

⁸ Pojmu okolnosti vylučující odpovědnost je užíváno např. v ustanovení § 373, § 374 odst.1,2,3, § 375 atd. obchodního zákoníku.

⁹ Ustanovení § 376, § 377 odst. 2, § 382, § 385 či § 376, § 377 odst. 2, § 382, § 385 obchodního zákoníku.

¹⁰ HURDÍK, J. *Institucionální pilíře soukromého práva v dynamice vývoje společnosti*. Praha : C.H. Beck, 2007, s.91.

primární právní povinnosti, nebo jako důsledek objektivního stavu újmy, spojeného s požadavkem na jeho kompenzaci¹¹.

2.2. Zařazení odpovědnosti za škodu v českém právním řádu

Odpovědnost za škodu není v českém právu možné zařadit výlučně do soukromého práva, i když v rámci vymezeného tématu této práce na něj tak bude nazíráno. Jedná se o institut, který překračuje hranice soukromého práva a zasahuje i do veřejného práva v rámci trestních a správních předpisů. Jde tedy o institut prolínající celým českým právním řádem, čímž je rovněž naznačena jeho nemalá, i když často podceňovaná důležitost. Je tedy nutné pečlivě zkoumat, jakému právnímu režimu daná odpovědnost za škodu podléhá.

V rámci textu této práce bude na odpovědnost za škodu nazíráno z pohledu soukromoprávního, přesněji řečeno z pohledu občanského a obchodního zákoníku. V obchodním zákoníku je obecná úprava odpovědnosti za škodu, resp. náhrady škody systematicky zařazena v části třetí, nazvané „Obchodní závazkové vztahy“. Co se jednotlivých speciálních druhů odpovědnosti týče, tyto prostupují celým obchodním zákoníkem (dále též „obch. zák.“) počínajíc odpovědností členů představenstva v ustanovení § 179 obch. zák. až k jednotlivým smluvním typům (kupní smlouva – odpovědnost za vady, odpovědnost pronajímatele atd.). V občanském zákoníku (dále též „obč. zák.“) je odpovědnost za škodu upravena rovněž v široké škále ustanovení, počínaje § 16 obč. zák., který upravuje právo na ochranu osobnosti a následky jeho porušení; dále je odpovědnosti za škodu věnována celá hlava druhá šesté části občanského zákoníku, ve které jsou obsažena obecná ustanovení o odpovědnosti za škodu. Některé smluvní typy následně obsahují speciální právní úpravu.

2.3. Snaha o vymezení funkce odpovědnosti; odpovědnost subjektivní a objektivní

Funkce jakéhokoliv právního institutu představuje smysl a cíl jeho působení v celém systému právní regulace vztahů ve společnosti. Odpovědnost v tomto smyslu plní funkci dosahování, udržování, resp. obnovování rovnováhy zájmů

¹¹ HURDÍK, J. *Institucionální pilíře soukromého práva v dynamice vývoje společnosti*. Praha : C.H. Beck, 2007, s. 91.

zúčastněných subjektů (stran). Z pohledu tradičního¹² je odpovědnost pojímána spíše jako následná sekundární povinnost stanovená právem, která vzniká za podmínek stanovených zákonem a vede k narovnání podmínek nastalých u poškozeného. Uvedené pojetí odpovědnosti má jak širší, tak i užší výklad. Širší varianta v sobě zahrnuje odpovědnost za škodu, ale i odpovědnost za vady a za prodlení. Uplatňuje se v podmínkách českého soukromého práva (zejména občanskoprávní a obchodněprávní odvětví). Užší pojetí zahrnuje pouze odpovědnost za vzniklou škodu.

Z hlediska škodného jednání a jeho následků můžeme rozeznávat zejména dvě základní koncepce. Jedná se o koncepci odpovědnosti za porušení právní povinnosti a dále o koncepci odpovědnosti za zavinění. Druhá jmenovaná je historicky starší a vyvíjela se původně společně s odpovědností trestněprávní, přičemž byla následně přijata za základ civilní odpovědnosti v novodobých kodexech občanského práva.

V současnosti pro právní úpravu odpovědnosti za škodu je charakteristická odpovědnost za zavinění známá spíše pod názvem subjektivní odpovědnost.¹³ Základem subjektivní odpovědnosti je povinnost subjektu k náhradě škody, pokud jsou kumulativně splněny čtyři obligatorní podmínky jejího vzniku. První podmínkou je skutečnost, že byla porušena právem stanovená povinnost, druhou je vznik škodlivého následku (škody), třetí je příčinná souvislost (*kauzální nexus*) mezi porušením právní povinnosti a vznikem škody, a konečně poslední podmínkou je zavinění jednajícího subjektu. Povinným k náhradě škody je tak ten, z jehož protiprávního a škodlivého jednání škoda vznikla.

Alternativou k subjektivní odpovědnosti je odpovědnost objektivní, která nastává bez ohledu na zavinění jednajícího subjektu. Objektivní odpovědnost je typická pro právní úpravu obchodněprávních vztahů. Uvedená koncepce odpovědnosti vznikla v důsledku enormního nárůstu škod zejména v souvislosti s rozvojem průmyslové činnosti a dopravy v 19. století. Tehdejší ekonomický rozvoj společnosti vedl k přesvědčení o nedostatečných funkcích odpovědnosti za zavinění vzhledem k požadavku dostatečné náhrady vzniklé újmy. Na tomto základě vznikaly

¹² Myšleno ve smyslu tradičního pojetí funkce a pojmu odpovědnosti v rámci občanskoprávní regulace vztahů.

¹³ V rámci odpovědnosti za škodu lze rozlišit odpovědnost subjektivní a odpovědnost objektivní. Druhá jmenovaná je základem pro právní úpravu odpovědnosti v obchodním zákoníku, přičemž odpovědnost subjektivní je základem pro právní úpravu odpovědnosti za škodu v občanském zákoníku.

myšlenky a následně i jednotlivé kroky v oblasti legislativy, judikatury a odborné literatury, které směřovaly k budování systému odpovědnosti bez ohledu na zavinění jednajících osoby. Vznikl tak samostatný typ odpovědnosti v oblasti soukromého práva, založené na nových vztazích v oblasti ekonomiky.

Odpovědnost za zavinění (odpovědnost subjektivní) tak zůstala odpovědností obecnou, subsidiární k novým typům. Vedle ní vznikl systém zvláštních předpisů se specifickými podmínkami odpovědnosti, jehož kořeny lze najít zejména ve francouzském právním prostředí. Povinnost k náhradě škody nemá osoba, která škodu svým zaviněným protiprávním jednáním újmu způsobila, ale osoba, z jejíž činnosti vznikla škoda. To jako důsledek rizika, které reálně z této činnosti hrozí; tedy rizika, které osoba provozující danou činnost přijala. Protože však riziko plyne nejen ze ziskové činnosti¹⁴, ale i z činností neziskových, bylo nutné do předpokladů vzniku odpovědnosti zahrnout rizika na různých úrovních. Odpovědnost za riziko se tak člení do několika alternativ (konceptů) podle toho, zda je riziko škody spojeno s očekáváním zisku, nebo zda pochází z činnosti neziskové.

Prvně zmiňovaná alternativa spojuje náhradu škody s ekonomickými aktivitami provozovatele a je založena na kauzalitě těchto aktivit a škody. Důvodem vzniku odpovědnosti jsou vysoce rizikové situace, většinou v rámci podnikatelské činnosti, v jejímž rámci je míra rizika předvídána na úkor míry očekávaného zisku. Tato varianta bývá nazývána též jako „risk – zisk“, jelikož je pojata jako právní protiklad k ekonomickému prospěchu, očekávanému z rizikových aktivit. Předmětná alternativa je používána v oblasti odpovědnosti zaměstnavatelů vůči jejich zaměstnancům a rovněž v oblasti civilní odpovědnosti provozovatelů rizikových činností.¹⁵ K uvedenému je v přímé úměře i pojetí moderace této odpovědnosti, jelikož u méně rizikových činností existuje možnost zproštění se odpovědnosti (liberace), a to s odkazem na vyšší moc nebo na důkaz o vynaloženém úsilí zabránit vzniku škody osobou odpovědnou. Vysoce rizikové činnosti nedisponují možnostmi liberace a mají obvykle povahu absolutní odpovědnosti.

Druhá zmiňovaná alternativa objektivní odpovědnosti vychází ze skutečnosti, že princip „zisk – risk“ nelze uplatnit na činnosti neziskové, i když mohou být rovněž

¹⁴ Ziskovou činností může být jednak činnost průmyslové, ale i případně další, které jsou vykonávány za účelem dosažení zisku.

¹⁵ Jedná se o obecně pojaté provozovatelské činnosti s riziky zejména vůči životnímu prostředí a taktéž vysoce rizikové provozy – zejména provoz dopravních prostředků a provozy zvláště nebezpečné.

více či méně rizikové. Termín zisk je v tomto případě pojat výrazně šířeji, jelikož nepředpokládá nezbytně ekonomická kritéria. Může mít pouze mravní povahu a je obecně spojen s riziky z různých činností, zejména z těch, které mohou způsobit rozsáhlé a těžko odčinitelné škody na zdraví. V tomto případě je odpovědnost provozovatele těchto činností podobná jako u provozovatelů rizikových činností ekonomické povahy, založených na zisku.

Výše uvedené koncepce (alternativy) dvou druhů odpovědnosti za škodu se uplatňují v celé oblasti soukromého práva. Jejich postavení však není rovnocenné. Obecným principem odpovědnosti je odpovědnost za zavinění (odpovědnost subjektivní)¹⁶, upravená v ustanovení § 420 obč. zák., zatímco odpovědnost za riziko (odpovědnost objektivní), upravená v ustanovení § 420a obč. zák., představuje soustavu speciálních skutkových podstat.

Obě dvě koncepce odpovědnosti, zejména odpovědnost objektivní, však vykazují v rámci svého uplatňování určité slabiny. Ty jsou spojeny zejména s nedostatečnými (finančními) zdroji, kterými disponují osoby povinné k náhradě vzniklé škody. Dopady tohoto selhání odpovědnostního systému vedly ke vzniku myšlenky vytvoření podpůrných zdrojů, které by umožnily plnou kompenzaci vzniklých škod. Jedná se o vytvoření systému zákonného či povinného pojištění rizik z předem daných typových rizikových činností. Tato koncepce, označovaná jako teorie pojištění (garanční), nepředstavuje ve své podstatě „pravou“ odpovědnost, ale jedná se pouze o proces odškodnění spojený s odpovědností, a to jak objektivní tak i subjektivní. Uvedený pojišťovací princip je však zdrojem různých námitek, které se zabývají především snížením působení odpovědnosti jako prevence vzniku škod. Jednotlivé právní systémy tak hledají vyvážení zájmů zúčastněných osob prostřednictvím uplatňování odpovědnostních nároků se systémem pojištění odpovědnosti.

Trendy, které posilují současnou existující nevyváženost úpravy odpovědnosti zejména právnických osob jsou dlouhodobě předmětem kritiky a pokusů o směřování k motivační roli odpovědnosti. Tyto pokusy jsou však postupné a nijak neřeší postatu rozdílů v odpovědnosti podnikatelských a neziskových subjektů. Děje se tak zejména

¹⁶ V moderních právních řádech je odpovědnosti za zavinění, resp. samostatný požadavek zavinění předpokládám (presumován).

prostřednictvím nezávazných deklamací a iniciativ, od kterých je k právně závaznému aktu velmi dlouhá cesta.¹⁷

2.4. Soudobá modifikace pojmu a funkce odpovědnosti v právu

Současné nové společenské podmínky s sebou nesou požadavek na změnu pojetí odpovědnostních vztahů. Uvedené je jedním z nejzásadnějších cílů soukromoprávní regulace. Nejedná se přitom pouze o úkol zákonodárců, protože odpovědnost je schopna posílit svou funkci rovněž aktivním působením. Uvedené spočívá v požadavku zakomponovat do práva všeobecný společenský princip aktivní odpovědnosti, a to v rámci plnění právních povinností namísto uplatnění sankcí za porušení těchto právních povinností. Dále se jedná o nutnost zajistit, aby odpovědnostní princip mohl aktivně působit ve všech fázích soukromoprávních vztahů, tj. v rámci jejich realizace, změn a zániku. V neposlední řadě je zde rovněž požadavek na sjednocení úpravy odpovědnosti, neboli sjednocení *statusových předpokladů* vzniku způsobilosti k právním úkonům a způsobilosti deliktní, zejména statusu osoby v obecném právním smyslu.¹⁸ Uvedené je zapotřebí rovněž v rámci odlišení právní odpovědnosti osob fyzických a osob právnických.

Odpovědnosti je v současné době v právu přičítána výrazně pasivní role, protože se omezuje převážně na odstraňování škodlivých následků porušení práva. Její preventivní funkce je stále opomíjena. Institut odpovědnosti by si zasloužil více pozornosti, a to i vzhledem k tomu, že se jedná o jeden z klíčových nástrojů důsledného prosazování, zejména soukromého práva.

2.5. Koncepce odpovědnosti za škodu v návrhu nového občanského zákoníku

Připravovaná rekodifikace občanského zákoníku obsahuje zcela novou právní úpravu institutu odpovědnosti za škodu, přičemž některé změny budou v následujících řádcích příkladmo uvedeny.

První, snad nejvýraznější změna se objevuje již v samotné terminologii, jelikož nový občanský zákoník se pojmu odpovědnosti za škodu vyhýbá a místo něj používá

¹⁷ Srov. například např. JIROUSEK, F. Společenská odpovědnost firem (CSR) : více než nový druh marketingu? *Bulletin advokacie*, 2006, č.6, s. 20-23.

¹⁸ Současná právní úprava postrádá systémové odůvodnění odlišení obou koncepcí.

slovní obrat závazky z deliktů, resp. povinnost k náhradě škody. Co se jednotlivých koncepcí odpovědnosti týče, ty nový návrh v zásadě přejímá, ale opět v nové modifikované podobě. Odlišná je zejména koncepce zavinění u obecné odpovědnosti za škodu, odlišné podmínky možností liberace a rovněž jiné podmínky u smluvní a mimosmluvní odpovědnosti. Koncepce objektivní odpovědnosti je sice v základních rysech zachována, její jednotlivé druhy však byly více či méně doplněny či modifikovány. V návrhu občanského zákoníku není dále zahrnuta škoda z provozu zvláště nebezpečného, jiné případy jsou dále doplňovány¹⁹ a další jsou převzaty ze speciálních právních předpisů.²⁰

2.6. Vztah odpovědnosti za škodu a náhrady škody

Náhrada škody je jedním z druhů odpovědnostních závazků vznikajících jako důsledek porušení právních povinností účastníky právních vztahů. Je rovněž významným prostředkem, jehož prostřednictvím právní řád zabezpečuje ochranu majetku a narovnání stavu, který existoval před vznikem majetkové újmy. Náhrada škody je však pouze jedním z prostředků, které slouží uvedenému účelu. Tyto prostředky jsou různorodé a liší se podle druhu majetkové újmy a podle důvodu jejího vzniku. Kromě náhrady škody slouží výše uvedenému účelu vyrovnání majetkové újmy také odpovědnost za vady (zejména zboží), bezdůvodné obohacení, smluvní pokuta, přičemž náhrada škody má ve srovnání s nimi obecnější povahu.

2.7. Srovnání a odlišnosti úpravy odpovědnosti za škodu podle občanského a obchodního zákoníku

Právní úprava odpovědnosti za škodu je obsažena jak v občanském, tak i v obchodním zákoníku. Mezi oběma právními úpravami však existuje mnoho anomálií a je nezbytné velmi pečlivě zkoumat, jakému režimu příslušný vztah podléhá. Posouzení, jakým právním předpisem se závazkový vztah řídí, má pro zúčastněné subjekty zásadní význam, protože podcenění této otázky může vyvolat

¹⁹ Doplněna je například škoda způsobená zvířetem, škoda způsobená věcí včetně škody zřícením budovy nebo odloučením její části, škoda způsobená informací nebo radou

²⁰ Pokud jde o převzatá ustanovení o náhradě škody, jako příklad lze uvést například škodu způsobenou vadou výrobku.

závažné právní důsledky (např. promlčení práva, neplatnost smlouvy či jejích klíčových ujednání, nenabytí vlastnického práva aj.).

České soukromé právo trpí poněkud netradičním uspořádáním jeho odvětví. Namísto toho, aby generálním (základním) právním předpisem byl občanský zákoník, na kterém by bylo vybudováno celé soukromé právo, jsou v českém právním řádu jasné autonomní tendence jednotlivých právních odvětví.²¹ Východiskem z této situace je subsidiarita občanského zákoníku. Oba předpisy obsahují svou vlastní, mnohdy zcela odlišnou úpravu odpovědnosti a náhrad škod. Z rozštěpené právní úpravy však plynou problémy, a to nejen v případě určování rozhodného právního předpisu při vymáhání nároků. Existuje tedy reálná potřeba sjednocení klíčových institutů odpovědnosti za škodu pod jedním právním předpisem.²²

Závazkové vztahy přednostně podřízené obchodnímu zákoníku mají oproti vztahům řídicím se výlučně právem občanským řadu specifik. Posouzení, že se jedná o právní vztah řídicí se obchodním zákoníkem, má význam rovněž z hlediska vymezení věcné působnosti soudů. Zatímco k projednání sporů vzniklých ze vztahů podřízených výlučně občanskému zákoníku je v prvním stupni příslušný zásadně okresní soud, spory z obchodních závazkových vztahů projednávají, až na výjimky, v první instanci soudy krajské.²³

Obchodní zákoník klade na řadu právních úkonů méně přísné požadavky než občanský zákoník. Úkony, které by v občanskoprávním vztahu byly posouzeny jako neplatné, například pro nedostatek předepsaných obsahových náležitostí, vyvolávají v režimu obchodního zákoníku zamýšlené účinky a strany jsou jimi vázány.

Odlišná je i právní úprava promlčecí doby. Obecná promlčecí doba je v obchodním zákoníku delší než stanoví občanský zákoník a činí na základě ustanovení § 397 obchodního zákoníku čtyři roky. Oproti tomu ustanovení § 101 občanského zákoníku stanovuje tříletou obecnou promlčecí dobu. Přesvědčení žalobce například o tom, že se jedná o vztah obchodněprávní tak může mít zásadní dopad na jeho práva.

Rozdílné je i pojetí samotného institutu odpovědnosti za škodu. Zatímco občanský zákoník staví na principu subjektivní odpovědnosti (za zavinění), obchodní

²¹ V tomto ohledu se jedná zejména o vztah občanského a pracovního práva a dále také vztah občanského a obchodního práva.

²² Srov. např. BEJČEK, J. *Nad interpretačními úskalími odpovědnosti za škodu v obchodních vztazích*. Právní rozhledy, 2000, č. 9, s. 377.

²³ Srov. ustanovení § 9 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „občanský soudní řád“).

zákoník vychází z konceptu odpovědnosti objektivní. S tímto souvisí i rozdílná koncepce odpovědnosti za porušení smluvní povinnosti zajištěné smluvní pokutou.²⁴ V občanskoprávním vztahu, pokud dlužník prokáže, že porušení smluvní povinnosti nezavinil, věřiteli nárok na smluvní pokutu nevznikne. Oproti tomu v režimu obchodního zákoníku musí dlužník platit smluvní pokutu i tehdy, pokud mu bránila v jejím splnění neodvratitelná a nepředvídatelná překážka, která nastala nezávisle na jeho vůli (např. živelní pohroma).

Odstoupení od smlouvy podle občanského zákoníku má účinky *ex tunc*, tj. zpětně ke dni uzavření – na smlouvu se hledí jako by nikdy nevznikla. Podle obchodního zákoníku má odstoupení od smlouvy účinky *ex nunc* a nedotýká se tak doby před odstoupením (oproti výpovědi smlouvy).²⁵

Obchodní zákoník tak evidentně přiznává stranám smluvních vztahů vyšší míru autonomie vůle než zákoník občanský.

2.7.1. Odpovědnost za škodu podle obchodního zákoníku

Obecně vzato, obchodním zákoníkem se vztah vyplývající z odpovědnosti za škodu řídí v tom případě, že škoda byla způsobena porušením povinnosti ze závazkového vztahu, který vznikl v rámci smluvních typů a *inominálních kontraktů* upravených obchodním zákoníkem.²⁶ Obchodněprávní úprava odpovědnosti za škodu se použije rovněž v případě, že škoda byla způsobena porušením povinností stanovených obchodním zákoníkem.²⁷

Hlavní skupinu obchodních závazkových vztahů pak tvoří tzv. relativní obchody. Jejich „relativnost“ spočívá v tom, že vztah stran závazku se řídí obchodním zákoníkem v závislosti na postavení stran při jeho uzavírání.²⁸ Další důležitá skupina obchodních závazkových vztahů závisí na tzv. *prorogaci*. Pokud se smluvní strany dohodnou na tom, že se jejich vztah bude řídit obchodním zákoníkem, zakomponují tuto dohodu do článků smlouvy a jejich vztah bude spadat, při splnění zákonem stanovených podmínek, pod právní režim obchodního zákoníku.

V případě, kdy se jedná o porušení povinnosti ze smlouvy, která je jako smluvní typ upravena pouze v občanském zákoníku, se takto vzniklý právní vztah

²⁴ Srov. ustanovení § 545 odst. 3 občanského zákoníku a § 300 obchodního zákoníku.

²⁵ Viz např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. února 2005, sp. zn. 32 Odo 372/2004.

²⁶ Obchodním zákoníkem se řídí i ty odpovědnostní vztahy, které vznikly ze smluv na základě tzv. fakultativních obchodů podle ustanovení § 262 obchodního zákoníku.

²⁷ Srov. § 757 obchodního zákoníku. Jde o mimosmluvní odpovědnost.

²⁸ Srov. ustanovení § 261 odst. 1 a 2 obchodního zákoníku.

bude řídit nejen občanským zákoníkem, ale i obchodním zákoníkem při splnění podmínek uvedených v ustanovení § 261 odst. 6.

Obchodním zákoníkem se tedy řídí jednak právní vztahy vzniklé ze smluv upravených obchodním zákoníkem, ale rovněž i vztahy, kdy na jedné straně je právnická osoba či osoba podnikající a také další zvláštní smluvní typy upravené obchodním zákoníkem.

Předpoklady pro vznik odpovědnosti za škodu podle obchodního zákoníku jsou protiprávnost²⁹, vznik škody a příčinná souvislost mezi protiprávností a vznikem škody. Společně s uvedenými musí být splněny (na rozdíl od občanského zákoníku) i další předpoklady, jako je předvídatelnost vzniku škody jakožto důsledku protiprávnosti a neexistence okolností vylučujících odpovědnost. Vzhledem k tomu, že odpovědnost podle obchodního zákoníku je vybudována na objektivním pojetí, není ke vzniku odpovědnosti za škodu nutné zavinění (toto je presumováno).

Protiprávnost jako předpoklad vzniku odpovědnosti za škodu spočívá v porušení právní povinnosti, která vyplývá ze závazku (smluvní odpovědnost), nebo z obchodního zákoníku (mimosmluvní odpovědnost). Protiprávnost však nelze přičítat takovému jednání, které má sice formální znaky protiprávnosti, ale jeho podstatou je odvracení hrozícího nebezpečí.³⁰

Dalším předpokladem odpovědnosti za škodu je vznik škody, neboli majetkové újmy vyjádřitelné v penězích. Tomuto tématu bude věnováno více prostoru v následujících částech práce.

Příčinná souvislost mezi protiprávním jednáním a vznikem škody nastane v případě, kdy škoda vznikla v důsledku protiprávního jednání povinného. Škoda tak musí být nezprostředkovaným následkem protiprávnosti. Souvislost musí být věcná, časové hledisko není samo o sobě rozhodující.

Co se předvídatelnosti vzniku škody týče, toto kritérium je upraveno jen u škod smluvních – tedy vzniklých porušením závazku. Uvedené je možné chápat spíše jako hledisko, na které je nazíráno při stanovování výše náhrady. Povinnost k náhradě škody totiž dopadá jen na škodu, kterou povinná strana v době vzniku závazkového vztahu předvídala nebo předvídat měla. Odvozuje se od objektivního měřítka a nemá tedy subjektivní charakter, přičemž objektivním měřítkem v tomto případě je

²⁹ Resp. protiprávní úkon osoby povinné, který vede ke vzniku škodlivé události.

³⁰ Srov ustanovení § 418 odst. 1 a 2 obchodního zákoníku upravující právní úpravu krajní nouze a nutné obrany.

předpokládaná pravděpodobnost určitého důsledku s přihlédnutím k okolnostem, které měla povinná strana znát při obvyklé péči.³¹

Posledním předpokladem vzniku odpovědnosti za škodu je neexistence okolnosti vylučující protiprávnost.³² Povinnost nahradit škodu nevznikne v případě, že škoda vznikla v důsledku těchto okolností. Uvedené okolnosti jsou druhem právních skutečností, jejichž existence brání vzniku odpovědnostních závazků.³³ Pokud tedy dlužník neplní povinnost vůči svému věřiteli, nemůže tvrdit, že toto nezavinil, ale může se bránit tím, že nesplnění bylo způsobeno okolnostmi vylučujícími odpovědnost. Překážky uznatelné jako okolnosti vylučující odpovědnost jsou uvedeny v ust § 374 odst. 1 a 3 obchodního zákoníku. Jde o případ, kdy vznik překážky nastal nezávisle na vůli povinné strany (tedy neovlivnitelnost dlužníkem), překážka musí znemožňovat (ne pouze ztěžovat) plnění alespoň přechodně nebo trvale, překážka musí dále být v době vzniku závazku objektivně nepředvídatelná a konečně následky překážky musí být v době určené ke splnění rozumnými prostředky neodvratitelné nebo nepřekonatelné. Všechny vyjmenované požadavky musí být splněny kumulativně a mají dispozitivní, tedy „smluvně upravitelný“ charakter – jsou tedy v dispozici stran v rámci jejich smluvních ujednání.

O okolnost vylučující odpovědnost nejde v případě, kdy překážka plnění vznikla teprve v době, kdy povinný již byl v prodlení s plněním závazku a rovněž v případě, kdy překážka vznikla z hospodářských poměrů dlužníka. Odborná, technická, obchodní, finanční či jiná nezpůsobilost dlužníka tak nemůže být na újmu věřitele. Obchodní zákoník takto v ustanovení § 374 odst. 2 vymezuje okolnosti vylučující odpovědnost negativně.

Vzhledem k tomu, že obchodní zákoník vychází z principu náhrady pouze hmotné, skutečné škody či ušlého zisku, není možné uplatňování vzniku tzv. morálních škod a rovněž ani tzv. nepřímých škod.

Všechny předpoklady smluvní odpovědnosti, které jsou zde popsány, mají pouze obecný charakter. V případě, kdy pro obchodním zákoníkem upravené

³¹ Není např. možná na povinném požadovat, aby při svých obchodních aktivitách předvídal takové mimořádné okolnosti, které při normálních podmínkách nehrozí. Na podnikateli tedy nelze požadovat až přehnanou úzkostlivost.

³² Institut okolností vylučujících odpovědnost je ryze obchodním institutem (srov. ustanovení § 374 obchodního zákoníku).

³³ Povinný se může bránit také námitkou následné nemožnosti plnění. Závazek v takovém případě zaniká, ale zůstává povinnost uhradit věřiteli způsobenou škodu (srov. ustanovení § 575 odst. 1 občanského zákoníku a § 353 obchodního zákoníku), pokud ovšem následná nemožnost plnění nebyla způsobena okolnostmi vylučujícími odpovědnost.

smluvní typy existuje speciální úprava odpovědnosti za škodu s odlišnými předpoklady jejího vzniku, použijí se přednostně tato ustanovení.

Pokud jde o druhy odpovědnosti, obchodní zákoník zná pouze odpovědnost objektivní, tj. bez ohledu na zavinění. Vzhledem k tomu, že tato odpovědnost je založena na objektivním principu, může se jí škůdce zprostit jen pokud prokáže existenci zákonem stanovených liberačních důvodů. Těmito důvody jsou způsobení škody neodvratitelnou událostí, nemající původ v provozu, a dále způsobení škody vlastním jednáním poškozeného. Pokud ani jeden z těchto důvodů není znám a povinný jej nemůže prokázat, není možné se odpovědnosti podle obchodního zákoníku zprostit.

Obchodní zákoník rovněž upravuje zvlášť i odpovědnost za škodu, způsobenou několika škůdci. Odpovědnost je tu dána u všech osob společně a nerozdílně.

Současně je obchodním zákoníkem výslovně upravena i odpovědnost smluvní, tedy odpovědnost stran jednotlivých smluv upravených obchodním zákoníkem.

2.7.2. (Ne)uvedení identifikačního čísla ve smlouvě

Otázka, zda uvedení identifikačního čísla (dále jen „IČ“) ve smlouvě postačuje k tomu, aby se smlouva řídila obchodním zákoníkem, je předmětem mnoha diskusí a soudních rozhodnutí. Dle některých rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR existuje zřejmá souvislost uvedení IČ s tím, že účastník je podnikatel a vystupuje tak i ve smluvním vztahu.

K uvedenému tématu se Nejvyšší soud vyjádřil například v rozhodnutí ze dne 27. září 2006, sp. zn. 32 Odo 843/2005, kde argumentoval k námitce, že leasingová smlouva se netýkala podnikatelské činnosti dovolatele, právě poukazem na uvedení identifikačního čísla ve smlouvě: *„V dané věci žalovaný neuzavřel smlouvu o pronájmu nového vozidla s žalobkyní jako soukromá osoba, ale jako podnikatel, neboť uvedl svoje identifikační číslo, které je shodné na jeho živnostenském listu, je tedy zřejmé, že smlouvu uzavřel jako podnikatel ve smyslu § 2 a § 261 odst. 1 obchodního zákoníku...“* Dále je zde starší rozhodnutí téhož senátu Nejvyššího soudu ze dne 30. září 2004, sp. zn. 32 Odo 671/2003. Spor se týkal právního režimu koupě odcizeného osobního automobilu, a tudíž aplikace § 446 obchodního zákoníku. Nejvyšší soud v odůvodnění tohoto rozhodnutí popsal jakými postupy dává

podnikatel dostatečně najevo, že předmět smluvního vztahu se týká jeho podnikatelské činnosti: „V daném případě je třeba vyjít z toho, že za situace, kdy automobil mohl sloužit jak osobní potřebě žalobce, tak k jeho podnikání tím, že při uzavírání kupní smlouvy žalobce uvedl své obchodní jméno a smlouvu opatřil razítkem, které používal při podnikání, dal najevo, že kupní smlouva se týká jeho podnikatelské činnosti. Totéž učinil i žalovaný. Došlo tudíž ke splnění podmínek ustanovení § 261 odst. 1 ObchZ, podle nichž se přihlíží ke všem okolnostem při vzniku závazkového vztahu. V posuzované věci je z těchto okolností, tak jak byly popsány shora, zřejmé, že vztah mezi účastníky se týká jejich podnikatelské činnosti; jde tudíž o obchodní závazkový vztah.“

Tentýž soud však dospěl i k jiným závěrům v rozhodnutí ze dne 19. října 2005, sp. zn. 33 Odo 821/2004. V tomto případě jej argument účastníka řízení o tom, že ve smlouvě byl podnikatel označen podnikatelským identifikačním číslem, sám o sobě nepřesvědčil. Významnou roli v tomto případě nicméně sehrál fakt, že podnikatel se sice ve smlouvě o koupi osobního automobilu identifikoval číslem podnikatele, smlouva však současně odkazovala na ustanovení občanského zákoníku. To nakonec převážilo: „Osobní automobil je typicky věcí, která může sloužit jak pro osobní potřebu podnikatele, tak pro jeho podnikatelskou činnost. Proto pro posouzení smlouvy, jíž podnikatel vozidlo prodává, podle ustanovení obchodního zákoníku je nezbytné, nejen aby se uzavření smlouvy týkalo jeho podnikatelské činnosti, ale i aby tato skutečnost byla známa druhé smluvní straně. Z provedených důkazů ovšem nevyplývá, že by si žalovaný byl vědom, že žalobce uzavírá smlouvu jako podnikatel v souvislosti se svojí podnikatelskou činností; naopak podřadili-li účastníci smlouvu výslovně pod režim občanského zákoníku, je zřejmé, že žalovaný neměl pro podobnou úvahu žádný podklad...“

Na základě výše uvedeného by se zdálo, že je možné tuto záležitost obecně shrnout s tím, že uvedení IČ podnikatele stačí k tomu, aby byl ze smlouvy zřejmý vztah k podnikání, pokud ovšem neexistují jiné skutečnosti, které tuto souvislost vyvracejí. Uvedené však rovněž nelze říci bezpodmínečně. Například rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 22. června 2004, sp. zn. 32 Odo 1196/2003, ve kterém soud dovodil, že označení účastníků jejich identifikačním číslem samo o sobě nestačí k posouzení souvislosti právního úkonu s jejich podnikáním, uvádí: „Pokud ... odvolací soud postavil ... závěr o tom, že jde o relativní obchod (§ 261 odst. 1 obch. zák.), jen na ... zjištěných, ... jak v ní byli účastníci označeni, je toto jeho právní

posouzení nesprávné, protože je neúplné. Jak bylo vysvětleno ..., je třeba v případě aplikace § 261 odst. 1 obch. zák. rovněž zkoumat a zhodnotit, zda při vzniku závazkového vztahu mezi účastníky bylo zřejmé, že se týkal jejich podnikatelské činnosti, což odvolací soud v případě kupní smlouvy ze dne 31. května 1998 uzavřené mezi účastníky vůbec neučinil. Odpověď na tuto otázku jen označení účastníků včetně jejich identifikačního čísla nedává...“

Samotné uvedení IČ podnikatele tedy nemůže být spolehlivým identifikátorem souvislosti vztahu účastníka smlouvy s jeho podnikatelskou činností. Pokud strany smlouvy chtějí mít naprostou jistotu o právu, kterým se daný vztah řídí, je sice žádoucí uvést IČ, ale v souvislosti s dalšími skutečnostmi, například s prohlášením jednoho nebo obou účastníků o právním režimu smluvního vztahu nebo uvedením rozhodného právního předpisu pro smlouvu.

2.7.3. Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku

Ustanoveními občanského zákoníku se řídí právní vztahy fyzických osob a právnických osob, přičemž v případě právnických osob je podmínkou aby taková osoba nevystupovala v rámci výkonu své podnikatelské činnosti.

Předpoklady vzniku odpovědnosti dle občanského zákoníku jsou protiprávní úkon, vznik škody, příčinná souvislost mezi učiněným protiprávním úkonem a vznikem škody a zavinění.

Protiprávním úkonem fyzické osoby je takový úkon, na základě kterého vznikne stav, který je *contra legem*. Je při tom nerozhodné, zda byla porušena povinnost stanovená zákonem či smlouvou. Protiprávnost si nelze plést se zaviněním (protiprávní úkon může být zaviněný nebo nikoliv), jelikož se jedná o kritérium objektivní. Vzhledem k tomu, že protiprávnost není podle občanskoprávní úpravy presumována, musí poškozená strana prokazovat, že se jedná o protiprávní úkon. Zákon rovněž upravuje okolnosti, které za splnění určitých podmínek vylučují protiprávnost jednání. Jedná se o plnění povinnosti, použití služební zbraně, dovolené riziko, výkon práva, souhlas poškozeného, svépomoc, krajní nouze a nutnou obranu. O protiprávní úkon právnické osoby jde tehdy, byla-li škoda způsobena při její činnosti těmi, které právnická osoba k této činnosti použila (ne vždy musí jít o osobu v pracovním poměru). Jednání této osoby, z něhož vznikla škoda, musí mít věcný (účelový), časový a místní vztah k činnosti právnické osoby. Uvedené platí také tehdy, použila-li jinou osobu ke své činnosti osoba fyzická

(podnikatel). Osoby realizující činnosti právnické (fyzické) osoby samy poškozenému za způsobenou škodu neodpovídají. Tyto odpovídají pouze právnické osobě (nebo fyzické osobě – podnikateli), a to zpravidla na základě pracovněprávních předpisů.³⁴ Výjimka je dána v případě, že jednání odpovědné osoby vybočí z daných mezí. Pak tyto osoby odpovídají poškozenému přímo.

Dalším předpokladem vzniku odpovědnosti je vznik škody, tedy majtkové újmy vyjádřitelné v penězích.

Aby mohla být někomu odpovědnost přičtena, musí být bezpečně prokázána přímá příčinná souvislost mezi protiprávním jednáním a vznikem škody. Pouze vysoká pravděpodobnost v takovém případě nepostačuje. Příčinnou souvislost je nutno odlišovat od zavinění, neboť jde o vztah nezávislý na vědomí a vůli jednajícího (škůdce). K tomuto z judikatury například R 7/1979: *„Příčinnou souvislost mezi jednáním škůdce a vzniklou škodou nelze dovodit ze skutečnosti, která je již sama následkem, za něž škůdce odpovídá z jiného právního důvodu. Tak je tomu např. tehdy, utrpěl-li někdo škodu v důsledku reakce (šoku) na zprávu o smrtelném úrazu jiné osoby, který škůdce způsobil a za škodu z něhož (srov. § 448 o. z.) odpovídá.“* Dále např. R 21/1992: *„Příčinná souvislost mezi zaviněným protiprávním jednáním žalovaného a vznikem škody na zdraví musí být bezpečně prokázána, nestačí tu pouhá pravděpodobnost; nelze ji však vylučovat jen z toho důvodu, že protiprávní jednání škůdce dovršilo již stávající nepříznivý zdravotní stav poškozeného. Pokud některou ze skutečností, jež přicházejí v úvahu jako příčiny vzniku škody, bez nichž by škodlivý následek nebyl nastal, je třeba posoudit z toho hlediska, zda šlo o jednání nebo opomenutí protiprávní; přitom důkazní povinnost ohledně protiprávního úkonu i příčinné souvislosti má poškozený žalobce. Hledisko časové souvislosti mezi porušením právních povinností škůdce a skutkovou událostí, z níž vznikla škoda, není samo o sobě rozhodující; věcná souvislost příčiny a následku je rozhodující, zatímco časová souvislost napomáhá při posuzování věcné souvislosti.“*

O poslední podmínce – zavinění - bude pojednáno sub 2.8.

Pokud jde o druhy odpovědnosti, občanský zákoník na rozdíl od zákoníku obchodního zná jak odpovědnost objektivní, tj. odpovědnost bez ohledu na zavinění tak i odpovědnost subjektivní, tj. za zavinění. Obě tyto odpovědnosti jsou zakotveny v hlavě druhé, oddílu prvním občanského zákoníku. V obou případech se jedná o

³⁴ Nikde však není vyloučeno, aby poškozený uplatnil nárok na náhradu škody přímo proti nim podle § 420 odst. 1 obč. zák.

obecnou občanskoprávní odpovědnost. Tato úprava se uplatní všude tam, kde zvláštní právní úprava nestanoví jinak. Ustanovení § 420 občanského zákoníku má povahu obecné úpravy jak ve vztahu k ustanovení § 420a občanského zákoníku, tak i ve vztahu k úpravě obsažené v obchodním zákoníku³⁵ a ve zvláštních právních předpisech.

Vedle těchto tzv. obecných odpovědností je v občanském zákoníku upravena rovněž tzv. zvláštní odpovědnost, resp. případy zvláštní odpovědnosti.³⁶

Subjektivní odpovědnost podle občanského zákoníku je založena na subjektivním principu, tedy při posuzování toho, zda je daný subjekt za způsobenou škodu odpovědný, závisí na prokázání jeho zaviněného jednání. Uvedené je upraveno v ustanovení § 420 odst. 1 občanského zákoníku tak, že „*každý odpovídá za škodu, kterou způsobil porušením právní povinnosti*“. Uvedené ustanovení v odst. 3 dále uvádí, že odpovědnosti je možné se zprostit v případě, že ten, kdo škodu měl způsobit, prokáže, že ji nezpůsobil. Odpovědná osoba se takto může vyvinit z odpovědnosti za škodu.

Druhým případem obecné odpovědnosti dle občanského zákoníku je odpovědnost objektivní. Uvedené má základ v ustanovení § 420a občanského zákoníku. Jde o zvláštní úpravu odpovědnosti za škodu způsobenou "provozní činností", která se uplatní všude tam, kde není stanovena pro případ škody způsobené provozní činností úprava zvláštní. Odpovědným subjektem je v tomto případě vlastně každý (ve smyslu kterákoliv právnická či fyzická osoba), kdo vyvíjí provozní činnost.³⁷ Škoda je tu způsobena provozní činností, pokud je provozní povahy nebo je způsobena věcí použitou při výkonu činnosti. Dále se jedná o případy, kdy je škoda způsobena fyzikálními, chemickými, popřípadě biologickými vlivy provozu na okolí. Posledním případem je způsobení škody při oprávněném provádění nebo zajišťování prací, kterými je způsobena jinému škoda na nemovitosti nebo je mu podstatně ztíženo nebo znemožněno užívání nemovitosti. Podobně jako v případě obchodního zákoníku se odpovědnosti za způsobenou škodu povinný zprostit tak, že prokáže způsobení škody „*neodvratitelnou událostí nemající původ v*

³⁵ Srov. § 373 a násl. a ustanovení § 757 obchodního zákoníku.

³⁶ Srov. ustanovení §§ 421 - 437 občanského zákoníku.

³⁷ Pojem "provozní činnost" není občanským zákoníkem výslovně definován. Lze soudit, že jde o činnost mající charakter podnikání (srov. § 2 odst. 1 obchodního zákoníku), která je realizována na základě živnostenského zákona (srov. zákon č. 455/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů), či na základě zvláštních předpisů.

provozu anebo vlastním jednáním poškozeného".³⁸ Jde tu tedy o případ, kdy škoda vznikla v souvislosti s provozní činností, ale vlastní příčinou škody je okolnost, která v provozní činnosti nemá původ. Jde o tzv. vnější náhodu (*vis maior*), která je mimo rámec působení provozovatele (např. zásah přírodních sil). Dalším předpokladem liberace je však i objektivní neodvratitelnost této okolnosti. Uvedené znamená, že škodě by za dané situace nemohl objektivně zabránit jakýkoliv provozovatel. Každý podnikatel však odpovídá za tzv. vnitřní náhodu, tj. za událost, která souvisí s vlastní provozní činností. Dalším možným liberačním důvodem je tzv. vlastní jednání poškozeného. Důkazní břemeno ohledně liberačních důvodů tíží provozovatele.

Další v pořadí je ustanovení § 421 občanského zákoníku, které upravuje případy tzv. zvláštní odpovědnosti. Jde o situaci, při níž osoba „odpovídá za ztrátu, zničení nebo poškození věci, která byla převzata jako předmět závazku, pokud by ke škodě nedošlo i jinak“ (tj. i kdyby věc nebyla převzata). Každý rovněž odpovídá za škodu, která byla způsobena okolnostmi, které mají původ v povaze přístroje nebo věci, která byla použita při plnění závazku. Odpovědnost se tady mimo jiné vztahuje i na poskytování zdravotnických, sociálních, veterinárních a jiných biologických služeb zařízeními k tomu založenými.

Odpovědným subjektem je tu každá osoba, která má věc ve své detenci. Rozhodující v tomto případě není skutečnost, zda je věc předmětem daného závazku přímo (např. oprava a úprava věci), nebo jestli byla odevzdána v souvislosti s plněním závazku (např. v souvislosti s realizací příkazní smlouvy podle § 724 a násl. občanského zákoníku). Oprávněným je tu osoba, která věc fakticky předala. Z hlediska vzniku odpovědnosti tu není rozhodné, zda je předávající osoba jejím vlastníkem, ale rozhodující je zde závazkový vztah, na jehož základě byla věc předána a převzata.³⁹ Jde o odpovědnost objektivní, tzn. že předpokladem není existence protiprávního úkonu subjektu ani jeho zavinění. Odpovědnost se v tomto případě týká i škody vzniklé na základě určité události. Liberačním důvodem zde mohou být jednak okolnosti spočívající v povaze věci, dále rovněž události mající povahu tzv. vyšší moci, a rovněž spoluzavinění poškozeného. Důkazní břemeno v tomto směru tíží poškozeného.

³⁸ Srov. ustanovení § 420a odst. 3 občanského zákoníku.

³⁹ Z judikatury : R 29/1966: „K uplatnění nároku při poškození, ztrátě nebo zničení věci je oprávněn občan, s nímž organizace uzavřela smlouvu o provedení služby, a to i v tom případě, když není vlastníkem věci převzaté organizací.“ Dále rovněž např. R 37/1978: „Poškozením věci, kterou organizace převzala od občana k provedení služby, je poškození mechanické i chemické (např. sražení šatstva po chemickém vyčištění).“

Mezi další případy zvláštní odpovědnosti zákon řadí: odpovědnost za škodu způsobenou těmi, kteří nemohou posoudit následky svého jednání, dále odpovědnost za škodu způsobenou úmyslným jednáním proti dobrým mravům, odpovědnost za škodu v některých zvláštních případech, odpovědnost za škodu způsobenou provozem dopravních prostředků, odpovědnost za škodu způsobenou provozem zvlášť nebezpečným a konečně i odpovědnost za škodu způsobenou na vnesených nebo odložených věcech.

Stejně jako obchodním zákoníkem je i občanským zákoníkem upravena odpovědnost více osob – jedná se o instituty společné odpovědnosti a spoluzavinění poškozeného.⁴⁰

Odpovědnost smluvních stran za plnění smluvních závazků (tj. smluvní odpovědnost) je rovněž občanským zákoníkem upravena, a to v rámci jednotlivých smluvních typů.

2.8. Zavinění

Zavinění jako pojem a institut je velmi významným faktorem odlišující odpovědnost objektivní od subjektivní, tj. zda je či není zkoumán i psychický stav jednající osoby ve vztahu ke vzniku škody. Zavinění se uplatní pouze v rámci odpovědnosti subjektivní. Prokazování, že podmínka zavinění v případě odpovědnosti je či není splněna, je v rámci soudního procesu na straně žalovaného.

Pojem jako takový občanský zákoník nikde nevymezuje.⁴¹ Zavinění je právní naukou definováno jako vnitřní, psychický vztah jednajícího k jeho vlastnímu protiprávnímu jednání a k výsledkům tohoto jednání. Je založeno jednak na prvku poznání, které spočívá ve vědomosti a předvídání určitého výsledku a jednak na prvku vůle spočívajícího v tom, že subjekt projevuje svou vůli tím, že něco chce, ale také tím, že je s něčím srozuměn. Na různých kombinacích obou zmiňovaných prvků a stupňů jejich intenzity jsou založeny různé formy a stupně zavinění.

Zavinění ve formě přímého úmyslu znamená, že jednající věděl, že škodu způsobí a chtěl ji způsobit. Úmysl nepřímý spočívá v tom, že jednající věděl, že škodu může způsobit a byl s tímto důsledkem srozuměn.

Dále je zde zavinění ve formě vědomé nedbalosti, která spočívá v tom, že

⁴⁰ Srov. ustanovení §§ 438 – 441 občanského zákoníku.

⁴¹ Vzhledem k tomu je zapotřebí vycházet z ustanovení zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní zákoník“).

jednající věděl, že může způsobit škodu, a bez přiměřených důvodů spoléhal na to, že ji nezpůsobí. Oproti tomu u nevědomé nedbalosti jednající ani nevěděl, že může způsobit škodu, ač o tom vzhledem k okolnostem a svým osobním poměrům vědět měl a mohl.⁴²

Na tomto místě je rovněž důležité zmínit skutečnost, že obecná odpovědnost za škodu vychází z presumovaného zavinění, tj. jsou-li poškozeným prokázány ostatní předpoklady odpovědnosti za škodu, má se za to, že škůdce jednal zaviněně. Je tedy na škůdci, aby se v tomto případě vyvinil (*exkulpoval*).⁴³

Význam rozlišování výše uvedených forem zavinění má význam zejména pro rozsah náhrady škody⁴⁴ a dále například pro promlčení.⁴⁵ V některých případech je pro prokázání odpovědnosti nutné prokázání úmyslu (např. ustanovení §§ 423 a 424 občanského zákoníku).

⁴² V tomto směru se pojetí nevědomé nedbalosti z hlediska občanskoprávní odpovědnosti liší od odpovědnosti trestněprávní - srov. § 5 písm. b) trestního zákona.

⁴³ Z judikatury : R 34/1969: „*Presumpce zavinění v ustanovení § 420 odst. 2 o. z.1) se nevztahuje na úmysl.*“ *V tomto případě se tak presumpce zavinění vztahuje pouze na nedbalost nevědomou! Pokud se tedy domáhá poškozený náhrady škody s tím, že škoda byla způsobena vědomou nedbalostí nebo úmyslně, tíží jej v případném soudním sporu jak břemeno tvrzení, tak i důkazní břemeno.*“

⁴⁴ Srov. ustanovení § 442 odst. 3, § 450 občanského zákoníku.

⁴⁵ Srov. ustanovení § 106 občanského zákoníku.

3. Prevence vzniku škod – povinnost prevenční a zakročovací

Zásada prevence tvoří jednu ze stěžejních zásad, které ovládají celou oblast úpravy občanskoprávních a tím i soukromoprávních vztahů. V souladu se společenskými potřebami je prevence zdůrazňována především v souvislosti s úpravou odpovědnosti za škodu. Těžiště její úpravy je zakotveno v občanském zákoníku, který obsahuje základní úpravu povinnosti předcházení škodám. Zásadu předcházení škodám však zdůrazňují i některé další zvláštní právní předpisy. Z těchto je třeba pro potřeby této práce upozornit zejména na obchodně právní úpravu předcházení škodám v obchodně právních vztazích (ustanovení § 377, § 384 obchodního zákoníku).

Úprava předcházení škodám v občanském právu přispívá k dosahování toho, aby se všechny subjekty občanského práva jako potenciální škůdci chovaly v každé situaci s ohledem na požadavky prevence určitým způsobem. Jedná se o chování ve smyslu obecné (generální) prevence škod, zakotvené v ustanovení § 415 občanského zákoníku.⁴⁶ Jde o odvrácení všech fyzických a právnických osob od porušování právních povinností, které zpravidla vedou i ke vzniku škod. Druhým ze způsobů je chování ve smyslu zvláštní (speciální) prevence škod zakotvené v § 417 občanského zákoníku. V tomto ohledu má být provedeno určité speciální opatření, které směřuje k odvrácení již hrozící škody na zdraví (životě), majetku, přírodě a životním prostředí.

Působení obecné prevenční klauzule se tak uskutečňuje uložením obecné povinnosti počínat si za všech okolností vždy natolik bedlivě a pozorně, aby ke škodám nejenže nedocházelo, ale aby nedocházelo ani ke zvětšení jejich rozsahu na zdraví (životě) a na majetku jiných, jakož i na dalších společenských hodnotách,

⁴⁶ K ustanovení § 415 občanského zákoníku srov. např. R 5/1981: „Odpovědnost chovatele za škodu způsobenou chovaným zvířetem je třeba posoudit podle ustanovení § 415 a § 420 o. z., a to z hlediska potřebného dozoru nad chovaným zvířetem.“, R 12/1986: „Porušením právní povinnosti organizace (jako předpokladem její odpovědnosti za škodu) je také porušení povinnosti počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám (§ 415 o. z.).“, R 36/1988: „Vlastník, správce nebo uživatel takového pozemku, který nemá povahu chodníku, není povinen zajistit (ani s ohledem na ustanovení § 415 o. z.) úpravu a přizpůsobení pozemku pro bezpečnou chůzi bez ohledu na to, že je k chůzi fakticky využíván. Nebezpečná místa na pozemku (např. nezakrytou jámu), která nejsou ani při zvýšení opatrnosti viditelná, anebo nebezpečná zařízení umístěná na pozemku, je nutno odpovídajícím způsobem zabezpečit před přístupem (např. ohrazením pozemku nebo jeho částí).“, PR 12/1997, str. 642: „Banka poskytující úvěr je povinna podle § 415 o. z. upozornit klienta na okolnosti, které jsou jí známy a jež mohou mít vliv na výsledek jejího podnikání, k němuž se úvěr poskytuje, je-li tento úvěr bance znám.“

kteřé představují příroda a životní prostředí.⁴⁷ Jedná se o tzv. *obecnou prevenční povinnost osob*. Každá fyzická či právnická osoba, která tuto svou právní povinnost poruší, odpovídá za škodu, která tímto způsobem vznikne.⁴⁸ Dále se uvedené působení prevenční klauzule uskutečňuje při rozvedení obecně uložené právní povinnosti do zvláštních, v podzákoných normách konkretizovaných právních povinností určitých fyzických či právnických osob (např. z oblasti zdravotnictví, sportu, stavebnictví apod.). Pokud pro určitou oblast není upravena žádná ze zvláštních konkretizovaných povinností, bude se v ní uplatňovat obecná právní povinnost podle ustanovení § 415 občanského zákoníku. Dále se může působení prevenční povinnosti uskutečňovat samotnou hrozbou občanskoprávní odpovědnosti za způsobenou škodu. Vědomí hrozby odpovědnosti ovlivňuje psychiku, chování a rozhodování subjektů práva tím způsobem, aby se osoby porušování právních povinností vyvarovaly.

Občanský zákoník stanoví dále i zvláštní (speciální) prevenční povinnost k odvrácení škody tomu, komu již v konkrétním případě hrozí. Speciální prevence spočívá na rozdíl od prevence obecné v tom, že každý, komu hrozí škoda v konkrétním případě, má právní povinnost zakročit k jejímu odvrácení. Jde o tzv. *zakročovací, resp. zasahovací prevenční povinnost*. Uvedené v sobě podle ustanovení § 384 obchodního zákoníku zahrnuje - podle zásady „*a maiori ad minus*“ - povinnost zakročit ke zmírnění rozsahu škody, která již nastala. Zakročovací povinnost je uložena vždy osobě, které škoda přímo hrozí. Jde o prevenci svépomocí, a to způsobem přiměřeným ke konkrétnímu ohrožení. Pokud jde o přiměřenost takového zakročení, je nutné ji posuzovat se zřetelem ke druhu a intenzitě ohrožení, k celkové nastalé situaci, za které škoda hrozí, k postavení a možnostem ohroženého, zda jde o fyzickou či právnickou osobu apod. Jedná se tedy o objektivní posuzování toho, jak by za dané situace reagoval každý řádně a rozumně uvažující ohrožený člověk. V případě, že ohrožená osoba danou prevenční povinnost nesplní, je možné s ohledem na okolnosti případu použít i ustanovení § 441 občanského zákoníku o spoluzavinění poškozeného. Poškozený se tak může

⁴⁷ Jedná se o základní projev principu „*neminem leadere*“.

⁴⁸ Soudní praxe například došla k závěru, že dodržení povinnosti počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám, znamená v určitém konkrétním případě pečovat i o to, aby byla provedena určitá opatření zamezující či snižující možnost sesuvu sněhu a pádu se střechy domu na veřejně přístupné místa anebo alespoň na možnost takového nebezpečí v daném místě upozornit.

podílet i na náhradě vlastní škody, resp. náhrada škody mu nemusí být z části vůbec přiznána a to s ohledem na nesplnění jeho povinnosti zakročít.

K tomu, aby ohrožená osoba mohla zakročít proti hrozícímu útoku, může mít též přiznáno konkrétní právo prevenční zákrok uskutečnit. V tomto případě se jedná o případy speciální k obecně platné zasahovací, (zakročovací) povinnosti. Jedná se o instituty nutné obrany a krajní nouze dle § 418 odst. 1,2 obč. zák. V případě, že ohrožený jedná v nutné obraně, neodpovídá za způsobenou škodu při odvrácení neoprávněného útoku jiného subjektu. V případě krajní nouze neodpovídá ohrožený ani za škodu, kterou způsobil jinému při odvrácení přímo hrozícího nebezpečí, které sám nevyvolal (např. při povodni).

V obchodněprávních i občanskoprávních vztazích je možné použít také prevenční opatření podle ustanovení § 417 odst. 2 občanského zákoníku. Lze požádat soud, aby při vážném ohrožení uložil provést přiměřené a vhodné opatření k odvrácení škody.⁴⁹

Obchodní zákoník ve svých ustanoveních § 377 a § 384 navíc stanoví, na rozdíl od občanského zákoníku, speciální úpravu prevence škod. Jde o dispozitivní úpravu oznamovací povinnosti potencionálního porušitele práva, zakládající případnou odpovědnost za škodu. Smluvní strana, která svou povinnost vyplývající ze závazku porušuje, nebo má vědět s přihlédnutím ke všem okolnostem, že ji poruší, je povinna druhou stranu informovat (bez zbytečných odkladů) o překážce s plněním smlouvy, její povaze a možných důsledcích. To bez zbytečného odkladu poté, co se o překážce dozvěděla nebo při řádné péči mohla dozvědět. Oznamovací povinnost tak vzniká např. nejpozději začátkem prodlení povinného a v případě, kdy se dalo prodlení předvídat dříve než nastalo, od tohoto okamžiku. Zakročovací povinnost je upravena v § 384 obchodního zákoníku kogentně.

Splnění oznamovací povinnosti je nezávislé na povaze překážky, která brání nebo bude bránit splnění samotné smluvní povinnosti. Oznamovací povinnost je tak dána i v případě, kdy by šlo o překážku se znaky okolnosti vylučující odpovědnost. Uvedené by sice vylučovalo nárok na náhradu škody, ale z titulu existence okolností vylučujících odpovědnost.

⁴⁹ Srov. např. R 3/1988, str. 11 odst. 7, str. 12, odst. 5: „Povinnost něco konat lze uložit v rámci ochrany poskytované podle ustanovení § 417 odst. 2 o.z., Není vyloučeno uložit vlastníkovu např. také odstranění věcí, lze-li to považovat za opatření vhodné a přiměřené k odvrácení hrozící škody. Za vhodné a přiměřené opatření k odvrácení hrozící škody podle ustanovení § 417 odst. 2 o. z. nelze považovat opravu, popřípadě úpravu věci, k níž rušiteli nenáleží vlastnické právo.“

Oznamovací (notifikační) povinnost se považuje za splněnou v okamžiku doručení zprávy o překážce zabraňující splnění povinnosti druhé smluvní straně.

4. Škoda

V předchozí kapitole bylo pojednáno o odpovědnosti za škodu. Aby mohla být odpovědnost za škodu vůbec prokazována, musí být protiprávním jednáním způsobena konkrétní škoda. Škoda musí vzniknout v příčinné souvislosti s protiprávním jednáním, je jeho následkem. Protiprávnost se vztahuje ke škůdci úkonu (opomenutí) nebo jeho následku, tj. ke škodné události. Subjekt odpovědný za škodu má zákonnou (smluvní) povinnost k její náhradě.

4.1. Pojem škoda

Tento pojem není v žádném zákonném ustanovení českého právního řádu přesně vyjádřen.⁵⁰ Vykládá se proto z tradičních důvodů s pomocí judikatury. Škodu lze interpretovat jako „*újmu, která nastala (projevuje se) v majetkové sféře poškozeného (tj. majetková újma) a je objektivně vyjádřitelná v penězích*“.⁵¹ K uvedenému rovněž přispěl i Ústavní soud svým nálezem sp. zn. Pl. ÚS 18/01, který definuje škodu jako „*majetkovou újmu, kterou lze objektivně vyjádřit ekvivalentem, tj. penězi*“. V neposlední řadě je zde i další definice vyjádřená v rozsudku Nejvyššího soudu. Ten hovoří o škodě jednoduše jako o „*újmě vyjádřitelné v penězích*“.⁵²

4.1.2. Formy škody

V současné době lze škodu rozdělit na škodu skutečnou a na ušlý zisk. Toto dělení existuje již z římského práva v menších či větších modifikacích až dodnes. Obě dvě tyto formy jsou rovnocenné a uplatnitelné jak současně, tak i odděleně. Jedná se tedy o formy navzájem nepodmíněné.

Podle občanského zákoníku se hradí rovněž škoda na zdraví a životě. Občanský zákoník tak na rozdíl od obchodního zákoníku neupravuje pouze škodu hmotnou (majetkovou) ale i tzv. nemajetkovou újmu. Mezi nemajetkové újmy řadíme zejména náhradu za bolest a ztížení společenského uplatnění.

Škoda skutečná neboli *damnum emergens* spočívá ve zmenšení, snížení či jiném znehodnocení majetku poškozeného, a to vlivem protiprávního jednání (opomenutí) škůdce. Do skutečné škody jsou započítávány i náklady poškozeného

⁵⁰ Podobně je tomu tak např. i v případě Rakouska a jeho právního řádu.

⁵¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR spis.zn. 21 Cdo 1214/98.

⁵² Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24.1.2001, spis.zn. 25 Cdo 2146/2000.

na odstranění znehodnocení jeho věci. Jedná se o majetkové hodnoty, které již bylo nutné vynaložit. Nelze však opomenout ani ty hodnoty, které by bylo nutné vynaložit k tomu, aby došlo k uvedení všech věcí do předchozího stavu.⁵³ Základem je tedy zmenšení majetku na straně poškozeného.

Na rozdíl od zahraničních právních řádů český právní řád nerozeznává speciální druhy škod podle různých kritérií, jako např. příčinného vztahu konání ke škodě. Rozlišuje se tak např. škoda nepřímá, vedlejší, vzdálená atd. V rámci českého práva je rozeznávána pouze škoda skutečná a ušlý zisk. Pokud se však poškozenému podaří prokázat dostatečně intenzivní příčinnou souvislost mezi protiprávním činem a vznikem škody „vzdálené“, odpovědnost za škodu při splnění dalších předpokladů vznikne.

Ušlý zisk neboli *lucrum cessans* je v rámci soudní judikatury definován jako „újma spočívající v tom, že u poškozeného nedojde v důsledku škodné události k rozmnožení majetkových hodnot, ač se to dalo očekávat s ohledem na pravidelný běh věcí“.⁵⁴ Tato forma tedy naopak vystihuje to, oč byl poškozený zkrácen do budoucna.

Ušlý zisk může v obchodních vztazích rovněž spočívat i ve zmaření příležitosti. Jedná se o případy, kdy podnikatel ztratil konkrétní podnikatelskou příležitost. V tomto případě se jedná zejména o ušlý zisk, který je možné odvodit ze smluvních podmínek.

⁵³ Srov. např. Nález Ústavního soudu spis.zn. Pl ÚS 18/01 nebo spis.zn. IV. ÚS 548/99.

⁵⁴ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR spis.zn. 25 Cdo 2387/98.

5. Institut náhrady škody

Náhrada škody přichází v úvahu až poté, co bylo škůdci prokázáno jeho škodlivé protiprávní jednání, resp. shledána škůdcova odpovědnost za škodu. Jedná se o povinnost uloženou škůdci, aby touto cestou odčinil újmu, kterou poškozenému způsobil. Jaký bude rozsah a způsob náhrady škody záleží na dohodě účastníků nebo na soudu.

5.1. Rozsah náhrady škody

Pod pojmem rozsah škody je třeba rozumět výši škody vyjádřitelnou v penězích, kterou je povinen odpovědný subjekt poškozenému nahradit. V této souvislosti je třeba předeslat, že práva na náhradu škody není možné se předem platně vzdát. Taková dohoda by byla podle § 574 odst. 1 občanského zákoníku neplatná. Poškozený se může již přiznaného práva na náhradu později vzdát či jej na škůdci nepožadovat, a to především na základě písemné dohody obou stran.

V obchodních závazkových vztazích lze rozsah náhrady škody omezit smluvními ujednáními, resp. sjednanou smluvní pokutou. Práva na náhradu škody se však rovněž nelze vzdát před porušením právní povinnosti, z něhož může škoda vzniknout.

V případě, kdy je škoda způsobena poškozenému na jeho věcech, event. majetku, je mu hrazena podle občanského i obchodního zákoníku škoda skutečná a ušlý zisk. Obchodní zákoník však předpokládá pouze náhradu hmotných škod a mimo jeho rámec tak zůstávají tzv. škody morální.

Při určení výše škody na majetku se vychází z ceny, kterou měla věc (movitá či nemovitá) v době poškození. Takovou cenou je cena obvyklá.⁵⁵ Touto obvyklou cenou je v souladu se zákonem o oceňování majetku taková cena, která by byla dosažena při prodeji stejné či podobné věci v obvyklém obchodním styku ke dni ocenění. Jsou přitom zvažovány všechny okolnosti, které mají na cenu vliv, kromě vlivu mimořádných okolností na trhu a vlivů osobních (např. zvláštní hodnota přisuzovaná majetku jedním ze subjektů apod.). Podle obchodního zákoníku se však nenahrazuje škoda převyšující tu, kterou v době vzniku závazkového vztahu povinná

⁵⁵ Srov. relevantní ustanovení zákona č. 151/1997 Sb., o oceňování majetku a změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o oceňování majetku“), zejm. ustanovení § 2 odst. 1 tamtéž.

strana jako možný důsledek porušení své povinnosti předvíдалa či mohla předvídat, a to s přihlédnutím ke skutečnostem, jež v uvedené době povinná strana znala nebo měla znát při obvyklé péči.

Škoda skutečná se hradí v plném rozsahu (a na náhradě škody by poškozený neměl profitovat). Z uvedeného však existuje řada výjimek. Např. podle obchodního zákoníku se však nehradí škoda, která nebyla jako obvyklý důsledek porušení povinnosti v okamžiku vzniku závazku objektivně předvídatelná. Skutečná škoda se projevuje v několika formách. Jedná se zejména o zničení, ztrátu, poškození nebo znehodnocení věci, ke které musí mít poškozená osoba vlastnický nebo jiný legální vztah. Dále se jedná o náklady vynaložené poškozenou stranou v důsledku škodné události.⁵⁶ Škoda tak vznikne až vynaložením těchto nákladů a hradí se právě tyto náklady. Škoda může rovněž spočívat v nákladech, které poškozený marně vynaložil v zájmu výkonu svých majetkových práv. Tyto náklady se stanou škodou v okamžiku, kdy oprávněná strana ztratí možnost využívat svých práv, a to na základě jednání škůdce. Poslední formou škody je částečná nebo úplná ztráta majetkových práv. Jde například o ztrátu možnosti vymáhat na dlužníkovi pohledávku, a to rovněž v důsledku škodlivého jednání odpovědného subjektu.⁵⁷

Druhou variantou rozsahu náhrady je škoda spočívající v ušlém zisku. Stejně jako u škody skutečné je ušlý zisk hrazen v plném rozsahu. Ušlý zisk může spočívat v zisku ušlém skutečně či abstraktně. Skutečně ušlý zisk dle ustálené judikatury spočívá v nezvětšení majetku poškozeného, a to v důsledku škodné události. Může se například jednat o dočasný či dlouhotrvající nucený výpadek výroby v důsledku přerušování dodávek energie, způsobeného protiprávním jednáním škůdce. Konkrétní výši ušlého zisku je zapotřebí prokázat. V případě abstraktního ušlého zisku se nejedná o skutečně prokazatelně dosahovaný zisk, nýbrž se jedná o takový zisk, který je zpravidla dosahován v příslušném okruhu podnikání poškozené osoby. I v tomto případě je nutné vypočítat jeho konkrétní výši a výpočty jej doložit, přičemž prokázat tento druh ušlého zisku je mimořádně obtížné. Abstraktní ušlý zisk se dá uplatnit právě jen u podnikatelů, a to proto, že se jedná o zpravidla dosahovaný zisk v daném okruhu podnikání při zachování poctivého obchodního styku a za podmínek obdobných podmínkám např. porušení smlouvy. Zjednodušeně se dá říct, že se

⁵⁶ Srov. ustanovení § 380 obchodního zákoníku – např. náklady na opravu, dopravu, odstranění zničené věci apod.

⁵⁷ ŠILHÁN, J. *Náhrada škody v obchodních vztazích a možnosti její smluvní limitace*. C.H.Beck, 2007, s. 7-8.

jedná o „zprůměrovanou“ ziskovost určitého druhu podnikání, ve kterém působí poškozený podnikatel.

Na problematiku abstraktního a skutečného ušlého zisku, resp. na jejich nárokovost, existuje několik náhledů. Jedním z nich je například ten, že požadovat abstraktní ušlý zisk je možné až v případě, kdy skutečný ušlý zisk nelze vyčíslit.⁵⁸

Jak je již dříve nastíněno, občanský zákoník obsahuje rovněž právní úpravu škody, resp. újmy způsobené na zdraví nebo na životě fyzické osoby. Nejedná se tedy již o škodu na hmotném majetku ale o újmu nemajetkovou neboli *imateriální*. Co se týče nákladů při způsobení smrti fyzické osoby, nahrazují se pozůstalým zejména účelně vynaložené náklady na předchozí léčení zemřelého, náklady na jejich výživu a rovněž i přiměřené náklady spojené s pohřbem. Při škodě na zdraví se poškozenému hradí ztráta na výdělků či důchodu, věcná škoda a podle povahy zdravotního poškození též náhrada za ztížení společenského uplatnění.

Účelně vynaložené náklady spojené s léčením jsou interpretovány v rámci judikatury. Za takové náklady jsou považovány zejména náklady na vyléčení, resp. na zlepšení zdravotního stavu. Takovými náklady jsou například úhrada ortopedických pomůcek, speciálních strojů, vozítek apod. Dále jsou hrazeny i náklady při zvýšení výdajů na jídlo při dietním stravování, jež překračuje rámec stravování běžného po celou dobu jeho trvání (např. jedná se o nezbytnost dietního stravování při infekčních onemocněních jako je žloutenka, salmonelóza, případně dalších). Za náklady spojené s léčením jsou považovány i ty, které jsou účelně vynaložené na návštěvy ve zdravotnickém zařízení a to za podmínky, že se jedná o nejbližší příbuzné. Takovéto návštěvy dle judikatury příznivě ovlivňují zdravotní stav poškozeného.⁵⁹ Jako další zde mohou být jmenovány náklady spojené s výpomocí třetí osoby při domácích pracích, případně při výpomoci odborné pracovnice – ošetřovatelky. Mohou vzniknout i náklady, které byl poškozený nucen vynaložit na vybudování bezbariérového přístupu do bytu (domu) a přizpůsobení jeho vybavení svým omezeným možnostem. Všechny výše uvedené náklady na léčení se podle ustanovení § 449 odst. 3 obč. zák. hradí tomu, kdo je prokazatelně fakticky vynaložil.

⁵⁸ Srov. BEJČEK, J. in: FALDYNA, F. a kol. *Obchodní zákoník s komentářem*. Praha : Codex Bohemia, 2000, s. 236.

⁵⁹ K uvedenému srovnej R 28/80.

Takovou osobou nemusí být jen poškozený, ale i člen rodiny nebo kdokoliv jiný, který prokáže, že je vynaložil.⁶⁰ Musí však přitom prokázat jejich účelnost a rozsah.

Zmiňované náhrady nákladů spojené s léčením poškozeného jsou však oprávněné osobě vypláceny pouze tehdy, pokud nebylo již plněno z nemocenského pojištění.

Co se ztráty na výdělku a její náhrady týče, jde o nárok, který má vůči škůdci poškozený z titulu případné ztráty na mzdě, platu či jiném peněžitém plnění za předpokladu, že mu ztráta nebyla uhrazena dávkami nemocenského či důchodového pojištění. Jedná se o skutečnou majetkovou újmu, která poškozenému vznikla v důsledku zranění po dobu pracovní neschopnosti nebo po skončení pracovní neschopnosti či při invaliditě. Doba pracovní neschopnosti je počítána od uznání poškozeného neschopným k výkonu práce do jeho opětovného uznání či do okamžiku přiznání invalidního důchodu (plného či částečného). Uvedená doba je tedy dobou dočasné pracovní neschopnosti. Jiným případem je náhrada ztráty na výdělku po skončení pracovní neschopnosti či při invaliditě. Tento nárok je počítán od chvíle, kdy je poškozená osoba prohlášena jako práce schopná či je její pracovní schopnost trvale snížena. Jsou to případy, kdy i poté, co je dočasná pracovní neschopnost poškozeného ukončena, ten není schopen vykonávat svou výdělečnou činnost v takovém rozsahu, jako jej vykonával v době před zraněním nebo nemocí. Obě výše uvedená práva poškozeného jsou pojímána soudní praxí jako samostatná, dílčí práva, a to i vzhledem k tomu, že vznikají v naprosto odlišném okamžiku a i předpoklady pro jejich vznik jsou odlišné.

Pokud jde o způsob jejich náhrady, ztráta na výdělku po dobu pracovní neschopnosti je podle ustanovení § 446 občanského zákoníku vyplácena ve výši, která se rovná rozdílu mezi průměrným výdělkem⁶¹ poškozeného před jejím vznikem a plnou výší nemocenského. Pro počátek promlčecí doby tohoto práva je rozhodný okamžik vyplacení poslední dávky nemocenského. Naproti tomu náhrada za ztrátu na výdělku po skončení pracovní neschopnosti nebo při invaliditě je dle ustanovení § 447 odst. 1 obč. zák. stanovena ve výši rozdílu mezi průměrným výdělkem před

⁶⁰ Od všech v textu zmiňovaných a vynaložených nákladů je nezbytné odlišovat ty náklady, které byly vynaloženy zdravotní pojišťovnou dle zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů. V případě, že zdravotní pojišťovna uhradí náklady poškozeného na léčení a tento jeho zdravotní stav byl způsoben zaviněným protiprávním úkonem škůdce, má pojišťovna následně regresní právo proti osobě škůdce.

⁶¹ Občanský zákoník definici pojmu „průměrný výdělek“ neobsahuje. Dle ustanovení § 2 odst. 1 nařízení vlády č. 258/1995 Sb., je průměrným výdělkem ten, který je zjišťován pro pracovní právní účely.

poškozením zdraví a průměrným výdělkem po tomto poškození, ke kterému je případně připočítávána výše invalidního důchodu. V případě, že by následně nastaly podstatné změny poměrů na straně poškozeného, je poškozený či škůdce oprávněn požadovat změnu nebo zrušení původního rozhodnutí ve věci. Jedná se např. o změnu z částečného invalidního důchodu na plný invalidní důchod či naopak, zdravotní stav poškozeného se zlepší apod.

Mezi újmy nemajetkové povahy řadíme v českém právním řádu náhradu za bolest a ztížení společenského uplatnění. Tyto újmy se odškodňují podle příslušné vyhlášky Ministerstva zdravotnictví ČR.⁶²

Za bolest je považováno každé fyzické či duševní strádání osoby, které byla škoda způsobena a touto škodou utrpěla újmu. Přiznaná náhrada tak zmírňuje bolest způsobenou poraněním poškozeného, jeho léčením nebo odstraňováním jeho následků. Uvedené je hodnoceno ošetřujícím lékařem a příslušně bodově ohodnoceno. V okamžiku ustálení stavu je lékařem vydán lékařský posudek pro uvedené účely.

Ztížení společenského uplatnění je možné definovat jako následek škody na zdraví, který je trvalého rázu a trvalý nepříznivý vliv na další uplatnění poškozeného v normálním životě a společnosti. Omezení může spočívat např. ve stravování, oblékání, dopravě apod. a týká se zejména uspokojování životních a společenských potřeb, včetně výkonu dosavadního povolání či možnosti vzdělávání se. Dále jde třeba o kulturní a sportovní život s přihlédnutím ke věku poškozeného (např. ztráta končetin, zjizvení obličeje, nedoslýchavost). O ztížení společenského uplatnění je rovněž vydáván lékařský posudek ošetřujícím lékařem. Právo na odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění je občanským zákoníkem pojímáno jako ryze osobnostní právo poškozené osoby. Jde tedy o právo za života poškozeného nepřevoditelné a jeho smrtí zanikající bez možnosti přechodu na dědice. Dle ustálené judikatury toto právo zaniká dokonce i tehdy, pokud byl podán návrh na výkon rozhodnutí (exekuci), ten byl soudem povolen, ale nebylo ještě za života poškozeného započato s plněním.⁶³

Další z případů náhrady škody na zdraví nastává tehdy, když mělo škůdcem způsobené ublížení na zdraví za následek úmrtí poškozeného. Při usmrcení jsou

⁶² Jedná se o vyhlášku MZ ČR č. 44/2001 Sb.

⁶³ Srov. rozhodnutí R 20/66.

pozůstalým hrazeny náklady na jejich výživu, pokud jim takovou výživu pozůstalý v době před svým úmrtím fakticky, pravidelně a soustavně poskytoval, a nebo k tomu byl podle zákona povinen. Jedná se o pravidelně opakující se dávky náhrady nákladů.

Pokud jde o pojem „pozůstalí“, ten je vykládán v rámci formulace ustanovení § 448 odst. 1 občanského zákoníku. Pozůstalí jsou nepřímí poškození škůdcova jednání, přičemž okruh takových osob se nemusí vždy krýt s výčtem dědiců (zákonných či testamentárních). Pozůstalý je tak každý, komu zemřelý poskytoval výživu – např. i družka žijící se zemřelým ve společné domácnosti, společně se zemřelým hospodařící a pečující o společnou domácnost, a rovněž i děti družky, kterým zemřelý poskytoval (i zcela nepravidelně, doplňkově) prostředky na výživu. Je-li počet pozůstalých větší, jsou jejich práva na výživu posuzována samostatně – jde o individuální právo (nárok) každého pozůstalého.

Výživou ve smyslu ustanovení § 448 obč. zák. je (v návaznosti na příslušná ustanovení zákona o rodině) nutno rozumět výživu v širokém slova smyslu a je nutné do ní zahrnout vše, co pozůstalý (fyzická osoba) potřebuje s ohledem na věk, zdravotní stav, společenské postavení a uplatnění. Nejde tedy pouze o příspěvky na stravu, tj. výživu v úzkém slova smyslu, ale i o náklady na ošacení, byt, vzdělání, sportovní nebo kulturní vyžití.

Dávky se tak s ohledem na výše uvedené poskytují zejména pozůstalým dětem, které byly na vyživovací povinnosti pozůstalého závislé⁶⁴. V případě žalobního nároku se při stanovení výše dávek vychází ze soudního rozhodnutí, na jehož základě byl poškozený povinen plnit svou vyživovací povinnost, třebaže tak (eventuálně) nečinil. Jestliže usmrcený své úmrtí spoluzavinil, snižuje se v souladu s § 441 občanského zákoníku poměrně i rozsah náhrady škody vyplácené pozůstalým. Náhrada nákladů však pozůstalým náleží jen tehdy a jen do té míry, do které nejsou náklady hrazeny dávkami důchodového zabezpečení.

Pro počátek určení výše náhrady nákladů je relevantní doba úmrtí poškozeného (nikoliv doba, kdy došlo ke škodě na zdraví poškozeného). Náhrada náleží ve formě renty a vychází z průměrného výdělku zemřelého.

Poslední v řadě náhrad nákladů při poškození zdraví, resp. úmrtí jsou přiměřené náklady spojené s pohřbem.⁶⁵ Tyto náklady je škůdce povinen

⁶⁴ Za takové dítě je považován i *nasciturus*, tedy zatím dítě nenarozené, pokud se živě narodí.

⁶⁵ Do takových nákladů se započítávají všechny náklady spojené s pohřbem zemřelého.

v přiměřeném rozsahu nahradit těm osobám, které prokáží, že je fakticky vynaložily, pokud nejsou plně kryty pohřebním. Ani v tomto případě nemusí jít striktně jen o dědice či pozůstalé. Za takové náklady jsou považovány např. náklady účtované pohřebním ústavem, hřbitovní poplatky, cestovní výlohy, náklady na hrob a jeho úpravu, náklady na smuteční hostinu,⁶⁶ přiměřené náklady na smuteční ošacení (v jedné třetině celkové částky). Posledně jmenované se společně s cestovními výlohami hradí pouze nejbližším příslušníkům rodiny a členům domácnosti zemřelého.

K uvedenému ještě nutno poukázat na ustanovení § 450 občanského zákoníku, které upravuje tzv. moderační právo soudu (*ius moderandi*). Rozsah náhrady škody náležející poškozeným je možné ve výjimečných případech i bez návrhu škůdce přiměřeně snížit. Škůdce tak může čelit případným nepříznivým tvrdostem vyplývajícím ze zákonných předpisů. Moderační právo je právo soudu a jako takové je předmětem jeho volné úvahy. Nejedná se však ani tak o právo soudu, jako spíše o jeho povinnost. Není však z povahy věci možné škůdce povinnosti zprostit zcela. Je však na straně škůdce, aby prokázal předpoklady stanovené pro snížení rozsahu náhrady škody; musí tedy jít o případ zvláštní zřetele hodný a nesmí jít o škodu způsobenou úmyslně. O případ zvláštní zřetele hodný se bude jednat zejména tehdy, jestliže bude odůvodněn okolnostmi, za kterých ke škodě došlo, osobními, výdělkovými a jinými poměry škůdce. Soud přitom přihlédně rovněž k osobním, výdělkovým a jiným (majetkovým) poměrům či skutečnostem na straně poškozeného. Jakákoliv úmyslná forma zavinění vylučuje možnost použít zmírnění stanovených náhrad soudem.⁶⁷

Obchodní zákoník v ustanovení § 386 odst. 2 obchodního zákoníku⁶⁸ oproti právní úpravě zákoníku občanského nedává soudu možnost snížit svým rozhodnutím již jednou stanovenou výši náhrady škody. Uvedené odpovídá objektivní povaze odpovědnosti stanovené obchodněprávními předpisy.

⁶⁶ Náklady na smuteční hostinu jsou na rozdíl od dalších poskytovány na základě místních zvyklostí a většinou jde o velmi výjimečné případy.

⁶⁷ Jak vyplývá z ustálené soudní judikatury, pokud měl škůdce úmysl způsobit újmu na zdraví, ale z nedbalosti způsobil navíc i těžkou újmu na zdraví, není vyloučeno zmírnění u té části škody, která odpovídá újmě na zdraví způsobené z nedbalosti. Naprosto vyloučené je však zmírnění náhrady u té škody, která byla způsobena úmyslně – v tomto případě tedy újma na zdraví.

⁶⁸ Ustanovení § 386 odst. 2 obchodního zákoníku je ustanovení kogentní povahy (bez možnosti modifikace smluvním ujednáním).

Na závěr této kapitoly je vhodné zmínit zvláštní možnost danou obchodním zákoníkem, totiž možnost stran upravit dohodou rozsah náhrady škody.⁶⁹ Právní úprava rozsahu náhrady škody je v obchodním zákoníku dispozitivní, tedy ne fixní (kogentní) s možností úprav. Taková úprava bude většinou ve formě dohody, která bude zakomponována do obsahu smlouvy upravující vzájemná práva a povinnosti smluvních stran ze závazkového vztahu. Dohoda musí být formulována v tom smyslu, aby nevylučovala nárok na náhradu škody zcela. Zároveň nesmí být formulována tak, aby nemohla být považována za obcházení ustanovení § 386 obchodního zákoníku, obsahujícího zákaz vzdání se nároku před porušením povinnosti.⁷⁰ Jedná se o ustanovení kogentního charakteru. Jde o ustanovení speciální k § 574 odst. 2 občanského zákoníku, podle kterého není možné vzdát se práv, jež mohou vzniknout teprve v budoucnosti. Strany se tak nemohou vzdát nároku na náhradu škody až do okamžiku, kdy došlo k porušení povinnosti. Poté se už oprávněná strana může nároku na náhradu škody vzdát, a to zcela nebo zčásti. Ustanovení § 386 obchodního zákoníku tedy umožňuje, aby se strana oprávněná vzdala nároku na náhradu škody ještě předtím, než škoda vznikla. Protikladem k uvedenému je již zmíněné ustanovení § 574 odst. 2 obč. zák. Pokud by tedy měly být obě dvě právní úpravy srovnány, tak zatímco v občanskoprávních vztazích se není možné vzdát nároku na náhradu škody až do okamžiku, kdy škoda vznikne, v rámci obchodněprávních vztahů se může oprávněný nároku na náhradu škody vzdát již poté, co došlo k porušení povinnosti.

5.2. Způsob náhrady škody

Způsob náhrady škody je v občanském i obchodním zákoníku řešen v podstatě shodně. Primárně stanoveným způsobem náhrady škody (škody skutečné i ušlého zisku) je v obou právních předpisech způsob peněžní, tzv. *relutární náhrada*.⁷¹ V některých případech se však peněžní náhrada může ukázat jako

⁶⁹ Omezení rozsahu náhrady škody by mělo být vyčísleno v určitých částkách, tzn. měl by být určen rozsah plnění při porušení povinnosti.

⁷⁰ Například omezení nároku na náhradu škody do výše 100 000 Kč při celkové částce plnění 100 000 000 Kč by mohlo být považováno za nepřiměřené omezení nároku a pravděpodobně i za neplatné dle ustanovení § 39 občanského zákoníku a nebo za nevymahatelné s ohledem na ustanovení § 265 obchodního zákoníku, který upravuje rozpor se zásadami poctivého obchodní styku

⁷¹ Uvedená přednost peněžní náhrady škody je odůvodňován tím, že poškozenému je tak umožněno, aby si mohl za poskytnuté peníze obstarat věc nebo jiný předmět a mohl tak odstranit škodu ze své majetkové sféry. Poškozený totiž nemusí mít vždy zájem na tom, aby byla věc uváděna do původního

nevýhodná – zejména se může jednat o ztrátu času při pořizování náhradních věcí, obtíže při jejich hledání apod.

V určitých případech a je-li to možné a účelné, může být škoda nahrazena formou uvedení v předešlý stav (tzv. naturální náhrada – naturální restituce - *restitutio in integrum*). Obchodní zákoník v této souvislosti hovoří v ustanovení § 378 místo o možnosti o obvyklosti takového způsobu náhrady škody.⁷² Pokud je odpovědnostní vztah subjektů podřízen režimu občanského zákoníku, může poškozený volit i způsob neobvyklý. Vždy se však musí jednat o způsob účelný. Poškozená strana si tento způsob náhrady škody musí sama vyžádat, na základě vlastní vůle (nemůže tak být rozhodnuto soudem). Jedná se o právo, nikoliv o povinnost.

Způsob náhrady škody uvedením v předešlý stav se může uskutečnit např. tím způsobem, že poškozená věc bude opravena nebo bude poškozenému dodána nová věc nahrazující věc zničenou a neopravitelnou, dále např. doplněním chybějící části věci apod. Zmiňovaný způsob náhrady může provést odpovědný (škůdce) sám nebo tak může provést někdo jiný za něj.

V praxi není vyloučena ani možnost kombinace obou uvedených způsobů náhrady škody. Je tedy možné, že nastane situace, kdy poškozený bude požadovat náhradu škody uvedením v předešlý stav, ale sama naturální restituce nebude postačovat k plnému odškodnění. V tomto případě bude nutné poškozenému nahradit potřebnou sumu v penězích.

Pokud jde o náhradu škody ve formě ztráty na výdělků při újmě na zdraví, ta se nahrazuje podle zásady stanovené v ustanovení § 445 občanského zákoníku v penězích. Jedná se o náhradu jednorázovou či ve formě peněžitého důchodu (opakovanou).

5.3. Vliv spoluzavinění poškozeného

Institut spoluzavinění poškozeného je upraven v § 441 občanského zákoníku. Jde o obecnou právní úpravu právních následků, které jsou spojeny se zaviněním či spoluzaviněním poškozeného. Zaviněný protiprávní úkon škůdce může dokonce

stavu. K tomuto srov. KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. a kol. *Občanské právo hmotné. 2. díl. 4. aktualizované a doplněné vydání.* Praha: ASPI, 2006, s. 498.

⁷² Jedná se však o dispozitivní ustanovení a musí s ním tak souhlasit i dlužník. Je tedy možné v rámci obchodněprávních odpovědnostních vztahů dohodnout i způsob jiný než obvyklý, přičemž jsou možné i další smluvní variace. Jedná se např. o dohodu, že se *restitutio in integrum* použije a nebo vyloučí bez ohledu na její obvyklost nebo neobvyklost. apod. K limitaci náhrady škody více v dalších kapitolách.

nastat až poté, co protiprávní úkon učinil sám poškozený, či souběžně s ním. Není rovněž vyloučeno, aby se zavinění poškozeného uplatnilo i ve vztahu ke zvětšení rozsahu již nastalé škody. Aplikaci ustanovení § 441 občanského zákoníku nelze vyloučit ani tehdy, jde-li o případ zavinění (spoluzavinění) poškozeného, který na následky utržené újmy na zdraví zemřel.

Pokud se poškozený účastní na vzniku škody, ale nelze mu přičíst zavinění z důvodů např. nedostatku věku (absence deliktní způsobilosti), je možné § 441 aplikovat analogicky (ust. § 853 obč. zák.).⁷³

⁷³ K uvedenému srov. např. R III/1967, str. 58, odst. 3, 4 a 5: „Ustanovení § 441 o. z. o zavinění poškozeného nevylučuje spoluzavinění poškozeného ani při škodě způsobené úmyslně. V takových případech bude však soud přihlížet zpravidla pouze k úmyslnému zavinění poškozeného. Pokud jde o způsobení škody úmyslnými trestnými činy ublížení na zdraví, může se ke spoluzavinění poškozeného přihlížet v případech, kdy poškozený trestný čin vyprovokoval, nebo tam, kde ke spáchání trestného činu došlo za situace, kdy pachatel odvracel útok, aniž byly splněny podmínky nutné obrany ve smyslu ustanovení § 13 trestního zákona. Častější jsou případy, kdy obviněný způsobil škodu úmyslně, avšak poškozený ji spoluzavinil z nedbalosti. V těchto případech bude zpravidla nedbalost poškozeného v poměru k úmyslnému zavinění škůdce tak nepatrná, že k ní nebude možné přihlížet.“, R 8/1992: „Organizace spravující veřejnou kanalizaci je povinna bez průtahů zajistit provedení její opravy, a to včetně kanalizačních přípojek, bez ohledu na to, že byly tyto kanalizační přípojky budovány před účinností vyhlášek č. 144/1978 Sb. a č. 154/1978 Sb. Z porušení této povinnosti vyplývá odpovědnost organizace za vzniklou škodu (např. v důsledku zanedbaného technického stavu kanalizační přípojky). Zavinění poškozeného při přecházení po těchto kanalizačních zařízeních tu nelze vyloučit (§ 441 o. z.).“

6. Limitace náhrady škody

Limitace náhrady škody představuje výjimku ze zásady, že škoda se hradí v plném rozsahu. Řada takových výjimek vyplývá přímo z právního předpisu – jedná se o tzv. limitaci zákonnou. Vedle zákonné limitace existuje i možnost limitace prostřednictvím smlouvy.

6.1. Relevantní právní úprava

Ustanovení právních předpisů, které se nějakým způsobem zabývají otázkou limitace náhrady škody, existuje celá řada. Lze je rozdělit mezi ustanovení obchodního a občanského zákoníku. V této podkapitole budou uvedena jen klíčová ustanovení a o ostatních bude průběžně pojednáno dále.

Naprosto klíčovým je dispozitivní ustanovení § 379 obchodního zákoníku. Uvedené ustanovení v obecné rovině vymezuje rozsah náhrady škody tak, že pokud obchodní zákoník nestanoví v některém ze svých ustanovení jinak, nahrazuje se škoda skutečná a ušlý zisk. Dalším je ustanovení § 386 obchodního zákoníku, které je na rozdíl od předchozího kogentní. Toto ustanovení se zabývá zákazem vzdání se práva na náhradu škody před porušením povinnosti, z něhož může škoda vzniknout.⁷⁴ Dále jsou v obchodním zákoníku zakotvena ustanovení, která upravují již speciální formy limitace.

Právní úpravu limitace náhrady škody v obchodním zákoníku je nutné doplnit o další relevantní ustanovení občanského zákoníku. Zejména jde o § 545 odst. 2, zabývající se otázkou vztahu smluvní pokuty a náhrady škody. Věřitel není podle něj oprávněn požadovat náhradu škody v těch případech, na které se vztahuje smluvní pokuta, nevyplývá-li z ujednání účastníků o smluvní pokutě něco jiného. Pokud je to mezi účastníky smluvního vztahu dohodnuto, věřitel rovněž není oprávněn domáhat se náhrady škody přesahující smluvenou smluvní pokutu. Dále je vhodné zmínit se o § 574 občanského zákoníku. Toto ustanovení se zabývá písemnou dohodou účastníků o vzdání se práva nebo prominutí dluhu a jako neplatné označuje ty dohody, které hovoří o vzdání se práva ještě nevzniklého (takového, které má teprve v budoucnu vzniknout).

⁷⁴ Na ujednání, které upravuje náhradu škody ještě před porušením povinnosti existuje mnoho názorů. Podle některých je tato limitace naprosto nepřijatelná, podle dalších jen v omezené míře s ohledem na přiměřenost a další toto omezení připouští – v rámci profesionálních vztahů mezi podnikateli.

6.2. Otázka přípustnosti smluvní limitace náhrady škody

Stanovení přípustnosti smluvní limitace náhrady škody je poněkud problematickou a spornou otázkou, která vyvolává mnohé názorové pochybnosti a to nejen o jednoznačnosti právní úpravy a jejího výkladu.

Pokud jde o vztahy podnikatelského charakteru, mělo by jít v soukromém právu zejména o svobodná rozhodnutí samotných účastníků, zda chtějí smluvně upravovat své určitá práva, i když je nejsou schopni v určitém okamžiku přesně specifikovat a informace o nich jsou do značné míry neúplné.⁷⁵

Obecně vzato by se dalo říci, že v obchodních závazkových vztazích je limitace náhrady škody přípustná. Konkrétní stupeň omezení rozsahu náhrady škody však musí splňovat v daném případě a s ohledem na okolnosti případu požadavek přiměřenosti. Tento závěr však nelze chápat tak, že limitovat náhradu je možné za každých podmínek a jakkoliv. Musí být splněny již naznačované podmínky. Jde zejména o již zmíněnou podmínku přiměřenosti a to s ohledem na „*okolnosti daného případu a obchodního vztahu při jejich hodnocení podle zásad poctivého obchodního styku*“.⁷⁶ Podmínka přiměřenosti je flexibilní s ohledem na každý jednotlivý případ, a není tak možné vytvoření jakéhokoliv schématu či kritérií, podle kterých je možné rozhodovat. Rovněž v tomto ohledu prozatím nejsou směrodatná žádná rozhodnutí Nejvyššího či Ústavního soudu.

Lze však uvést nejpodstatnější aspekty, které bude vhodné vzít v úvahu v případě, že bude nutné nalézt přiměřenou výši smluvní limitace v individuálním případě. Jde jak o hlediska objektivní, tak i subjektivní.

Z hlediska subjektu dopadá limitace náhrady škody na podnikatelské i nepodnikatelské subjekty. V rámci rovnocenných, vyvážených vztahů podnikatele s podnikatelem by se s ohledem na profesionalitu a kvalifikovanost subjektů přiměřenost dala i presumovat. Ohled bude muset být brán také na vzájemný poměr účastníků právního vztahu, tj. případný vztah závislosti, dominance, vyjednávací síly, situace na trhu apod. Pokud budou alespoň jednou ze stran shledány pochybnosti o přiměřenosti limitace, bude nutné přezkoumání takového ujednání.

⁷⁵ O podnikatelských subjektech je pojmáno zejména proto, že na ochranu spotřebitele jako slabší strany smluvního vztahu je dostatečně pamatováno v jiných ustanoveních a právních předpisech.

⁷⁶ ŠTENGLOVÁ, I., PLÍVSA, S., TOMSA, M. *Obchodní zákoník (komentář)*, 11. vydání. Praha, C.H.Beck, 2006, s.1118.

Limitovat náhradu škody lze ve smlouvě rovněž s ohledem na její předmět. V takovém případě mohou být specifikovány i důvody, proč se strany rozhodly rozsah náhrady škody dohodnout odchylně od zákona (např. půjde o jistou specifičnost plnění). Jako pomocné objektivní kritérium pak může sloužit např. obvyklost limitace v daném odvětví a současně i účelnost právě vzhledem k předmětu smlouvy.

Dále je možné náhradu škody limitovat stranami s ohledem na obsah smlouvy. Půjde zejména o jednotlivé povinnosti vyplývající ze smlouvy. Limitaci je možné provést s ohledem na jednotlivé tituly či např. ve vztahu ke smlouvě jako celku. Limitaci lze určit podle kvantity porušení povinnosti (např. prodlení o určitou dobu, nedodržení hodnot apod.) či podle kvality porušení povinnosti (zejména půjde o zavinění, rozlišení úmyslu, hrubé nedbalosti apod.).

Problematické je i určení, zda je limitace náhrady škody v souladu s poctivým obchodním stykem (obecně i s dobrými mravy). V souladu s tím lze náhradu škody vyloučit například u úmyslu.

Výše uvedená kritéria však nejsou všechna nutná z hlediska zkoumání přípustnosti smluvní limitace náhrady škody. Posoudit bude třeba i formální stránku limitace, skrytí ujednání o limitaci v textu, zda nejde o tzv. formulářovou smlouvu, projev vůle a jeho náležitosti atd.⁷⁷ Je tak možné na závěr uvést, že řešené je nutné zkoumat u všech smluvních ujednání (nejen v případě limitace náhrady škody). Limitace náhrady škody je tak ujednáním jako každé jiné a vztahují se tak na též obecné podmínky přípustnosti smluvních ujednání.

6.2.1. Problematika přiměřenosti výše smluvní limitace náhrady škody

Jde o otázku, kdy omezení zůstává ještě pouhým omezením a kdy se jedná už o vyloučení nároku jako celku, a to zejména vzhledem k výši sjednané náhrady škody.

Podle názoru publikovaného v literatuře by byla dohoda o limitaci náhrady škody neplatná tehdy, když by náhrada byla sjednána jen ve formální nebo neúměrně nízké výši. Rovněž by se jednalo o neplatnou dohodu, pokud by neodpovídala zásadám poctivého obchodního styku a obcházel tak smysl zákona. Přípustná je tedy jen dohoda, která omezuje náhradu přiměřeně k okolnostem

⁷⁷ V případě skrytých ujednání o limitaci v textu smlouvy se bude jednat o taková ujednání, která budou psána velmi malým písmem, tudíž lehce přehlédnutelná či ujednání uvedená v poznámce pod čarou. Takovým ujednáním strany ve většině případů pozornost nevěnují.

případu a obchodního vztahu při současném zachování zásad poctivého obchodního styku.⁷⁸ Samotné smluvní ujednání o náhradě škody je nutné formulovat tak, aby nedocházelo k rozporu s výše uvedenými zásadami.⁷⁹ Tyto „definice“ však patří vzhledem ke své nekonkrétnosti a nutnosti výkladu k nejméně oblíbeným. Nejsou v nich totiž přesně vymezeny hranice (ne)přípustnosti ujednání a neumožňují snadno a rychle učinit závěr o konkrétním případě. Výklad o přiměřenosti náhrady bude nutné vždy vztáhnout na konkrétní případ a použít též individuální přístup. Bude se jednat např. o povahu subjektů (vztah čistě podnikatelský či nepodnikatelský/spotřebitelský), svobodu vůle (v případě nerovnosti subjektů), charakter povinnosti, vyvážení protizávazků stran z pohledu smlouvy jako celku aj.

Vzhledem k tomu, že přiměřenost je aplikována ve smluvních ujednáních zcela běžně a i texty právních předpisů s tímto kritériem pracují jako se standardním nástrojem, není nutné u smluvní limitace výše náhrady škody v požadavku přiměřenosti shledávat důvody pro jeho nepřijatelnost jako řešení z hlediska legitimacy.⁸⁰

6.3. Zákonné omezení možnosti smluvně limitovat náhradu škody

Úprava náhrady škody spadá po splnění podmínek pod regulaci práva obchodního či občanského. Obě dvě uvedené právní úpravy jsou díky své povaze řazeny do sféry soukromoprávní. Vzhledem k tomuto zařazení je nutné brát v úvahu základní princip soukromého práva samotného, a to smluvní volnost. S ohledem na uvedené je tak v dispozici stran, jak svůj vznikající smluvní vztah upraví a jaké podmínky si stanoví. Zákon v takovém případě může určit právě pouze určité meze, které nesmí ani jedna ze stran překročit, a to ve většině případů pod sankcí neplatnosti právního úkonu.

Omezení smluvní limitace náhrady škody může z pohledu zákona spočívat v omezení obecného charakteru – tzv. *limitace zákonná obecná*, nebo může být dovozováno z ustanovení jednotlivých smluvních typů (tzv. *limitace zákonná speciální*).

⁷⁸ ŠTENGLOVÁ, I., PLÍVSA, S., TOMSA, M. *Obchodní zákoník (komentář)*, 11. vydání. Praha, C.H.Beck, 2006, s.1118.

⁷⁹ MAREK, K. *Obchodněprávní smlouvy*. 5. vydání. Brno : Masarykova univerzita, 2004, s.157.

⁸⁰ ŠILHÁN, J. *Náhrada škody v obchodních vztazích a možnosti její smluvní limitace*. Praha : C.H.Beck, 2007, s. 45

Z pohledu limitace zákonné obecné může být rozsah omezení stanoven v podstatě v jakýchkoliv rozměrech. Poskytnutí náhrady škody tak může být omezeno jen co do určité malé částky, ale může skončit dokonce i úplným nepřiznáním náhrady škody.

Pokud bychom se měli zabývat otázkou zákonných mezí ještě dále, bylo by vhodné zmínit i předpisy vyšší právní síly, které prostupují do celého právního řádu (obchodněprávní a občanskoprávní vztahy nevyjímajíc). Východiskem tak musí být právní předpisy na úrovni ústavního pořádku v čele se zákonem č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Listina“). Jde tu především o základní princip, který je zahrnut v čl. 2 odst. 3 Listiny. Podle něj může každý činit to, co mu není zákonem zakázáno. Je tu tudíž zakotveno právo každého chovat se jakýmkoliv způsobem, pokud toto chování neodporuje zákazu stanoveném v některém z platných právních předpisů. Uvedený zákaz nelze brát pouze jako nutnost existence určité zákonné formulace, ale zřetel musí být brán rovněž na podstatu normy samotné – její účel. Je tak nutné zkoumat, zda zákonodárce měl v úmyslu danou právní normou jednání zakázat a pokud ano, jaký je účel této normy.⁸¹

Při aplikaci řečeného na smluvní limitaci náhrady škody je možné říci, že v případě, kdy není možné nalézt dostatečně určitý a odůvodněný zákaz daného ujednání či chování, je nutné je akceptovat vzhledem k jeho souladu s právem.

6.4. Způsob sjednávání limitačních klauzulí

Smluvní ujednání o limitaci náhrady škody je nutné účastníky důkladně zvážit a to zejména s ohledem na jejich již zmiňovanou problematičnost. Smluvní podstata limitace a tedy i rozhodnutí účastníků o jejím použití je přitom zcela určitě klíčové, jelikož jakékoliv snahy o limitaci náhrady škody jednostranným prohlášením některého ze subjektů nemohou mít požadované právní následky.

Nejdůležitějším je v tomto případě samotný text ujednání. Ten musí být formulován vhodně, jasně a precizně, bez pochybnosti o určitosti vůle. Ujednání musí terminologicky zapadat a navazovat na zbytek smlouvy a rovněž nesmí být v rozporu s ostatními smluvními ujednáními či odkazy na ně. Na uvedené téma existuje mnoho smluvních vzorů, avšak tyto je nutné vždy upravit podle požadavků

⁸¹ V takovémto případě půjde zejména o zákonodárcem zamýšlenou ochranu veřejného pořádku.

stran a systematicky, obsahově i formulačně je uzpůsobit konkrétní smlouvě. Obdobně platí uvedené i v případě všeobecných smluvních podmínek.

Při sjednávání limitační klauzule se tak musí obě strany v první řadě na jejím uvedení dohodnout. Jde o základ jakéhokoliv dalšího postupu stran. Vzhledem k tomu, že omezení rozsahu náhrady škody je významným zásahem do obsahu závazkového vztahu, musí být obě strany plně srozuměny s důsledky omezení. Do znění limitační klauzule je rovněž vhodné zakomponovat účel, proč je sjednávána.⁸² Toto přispívá rovněž k ozřejmění toho, že obě strany jsou srozuměny s povahou omezení.

Jako další by mělo být mezi stranami dosaženo shody o rozsahu limitace náhrady škody. Rozsah lze určit stanovením fixní částky, nad kterou již škoda hrazena nebude, vyloučením ušlého zisku, provázáním se smluvní cenou apod. Vhodné je také promyslet rozvržení limitací u jednotlivých povinností, tedy zda strany požadují limitaci celkové výše škod či u jednotlivých povinností v různé výši. Rovněž je možné odstupňovat omezení náhrady škody dle závažnosti a rozsahu porušení. V těchto případech je však nutné dbát na zákonné limity a dostát požadavku přiměřenosti, souladu s dobrými mravy a zásadami poctivého obchodního styku. Limitace tak nemůže být příliš radikálním zásahem do zákonného rozsahu náhrady škody.

V případě, že byla ohledně limitu náhrady škody dosažena shoda, mohou si smluvní strany zvolit způsob, jakým bude dosaženo cíle – tedy limitu, nad který již škoda hrazena nebude. Způsobů, jak smluvně omezit rozsah náhrady škody, existuje celá řada. Podle literatury⁸³ patří k nejvyužívanějším smluvní pokuta, omezení fixní částkou, poměrné omezení, sjednání subjektivní odpovědnosti, rozšíření okolností vylučujících odpovědnost, paušalizace náhrady škody. Z uvedených je nejspolehlivější cestou ujednání ve formě smluvní pokuty, a to i vzhledem k tomu, že se jedná o způsob zákonem jednoznačně definovaný a přípustný.

⁸² Srov. např. MAREK, K. *Obchodněprávní smlouvy*. 5. vydání. Brno : Masarykova univerzita, 2004, s.42.

⁸³ ŠILHÁN, J. *Náhrada škody v obchodních vztazích a možnosti její smluvní limitace*. Praha : C.H.Beck, 2007, s. 68.

6.5. Možné způsoby limitace náhrady škody

Nejspolehlivějším prostředkem, jak limitovat výši náhrady škody, je smluvní pokuta. Smluvní pokuta je specifickým zajišťovacím institutem soukromého práva, jehož právní úpravu najdeme především v občanském zákoníku.⁸⁴ Pro oblast obchodněprávních vztahů dále existují ustanovení, která dále doplňují občanskoprávní úpravu a jsou ve vztahu speciality k právní úpravě občanského zákoníku.⁸⁵ Ujednání ve formě smluvní pokuty spočívá ve sjednání závazku účastníků smlouvy, že strana, která poruší povinnost stanovenou ve smlouvě, zaplatí za toto porušení druhé straně určitou smluvenou sumu (smluvní pokutu).⁸⁶ Avšak i v případě, že smluvní pokuta bude uhrazena, nezaniká tímto úkonem původní závazek účastníka vyplývající ze smlouvy (pokud si účastníci ve smlouvě nesjednali odchýlná ujednání). Co se formy smluvního ujednání týče, zákonem je obligatorně stanovena jeho písemná forma.⁸⁷ Pokud jde o možnosti liberace, je nutné uvědomit si rozdílnost právní úpravy obchodního a občanského zákoníku (rozdíl mezi objektivní a subjektivní odpovědností). V případě, že smlouva se řídí právní úpravou občanského zákoníku, platí tu princip subjektivní odpovědnosti. Dlužník tak není povinen smluvní pokutu uhradit, pokud prokáže, že porušení povinnosti nezavinil. V obchodněprávních vztazích se použije objektivní princip odpovědnosti, tj. bez možnosti liberace.⁸⁸

V případě, že je stranami smluvně sjednána smluvní pokuta při porušení smlouvy jedním z účastníků, tento je povinen dohodnutou částku uhradit i tehdy, když žádná škoda nevznikne. Uvedené je projevem relativní nezávislosti smluvní pokuty na vzniklé škodě.⁸⁹ Na paměti je však třeba mít i tzv. moderační právo soudu, ale pouze pokud jde o obchodněprávní vztah.⁹⁰ Na základě ustanovení § 301

⁸⁴ Srov. ustanovení §§ 544 a 545 občanského zákoníku.

⁸⁵ Srov. ustanovení §§ 300 - 302 obchodního zákoníku.

⁸⁶ Pokud jde o sjednání pokuty ve formě nepeněžitě, k tomuto srov. např. KOVAŘÍK, Z. Smluvní pokuta. *Právní rozhledy*, 1999, č. 9, s. 459. Pokud jde ale o praktičnost sjednávání smluvní pokuty, peněžitá forma je jednoznačně praktičtější.

⁸⁷ Písemná forma ujednání – smluvní pokuty je sice zákonem stanovena, avšak i v případě jejího nedodržení není možné na takové smluvní ujednání pohlížet jako na neplatné a neúčinné. K tomuto srov. např. ustanovení § 455 odst. 1 (druhá část) občanského zákoníku.

⁸⁸ Jak v případě obchodního tak i v případě občanského zákoníku se však jedná o ustanovení dispozitivní povahy s možností odchýlné dohody stran. Sjednat je tak možné např. smluvní pokutu za zaviněné porušení povinností a nebo např. za úmyslné či hrubě nedbalostní jednání.

⁸⁹ Jedná se např. o situaci, kdy je mezi účastníky sjednána smluvní pokuta ve výši 1.000.000,- Kč, přičemž tato částka bude muset být povinným uhrazena i v případě, kdy nevznikne sebemenší škoda.

⁹⁰ V občanskoprávních vztazích je moderační právo v případě smluvní pokuty nepřípustné. Moderační právo je dle občanského zákoníku přípustné pouze u náhrady škody.

obchodního zákoníku může soud nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu snížit, a to s přihlédnutím k hodnotě a významu zajišťované povinnosti, až do výše škody vzniklé do doby soudního rozhodnutí. Soud však může jednat až na základě návrhu podaného jedním z účastníků.

Smluvní pokuta může rovněž fungovat v souladu s ustanovení § 545 odst. 2 občanského zákoníku jako paušalizace náhrady škody. Dle uvedeného ustanovení není věřitel oprávněn požadovat náhradu škody způsobenou porušením povinnosti, pokud se na ni vztahuje smluvní pokuta.⁹¹ Smyslem této konstrukce je usnadnit a zjednodušit vymahatelnost kompenzace a její dokazování. Při porušení smlouvy tak bude zaplácena smluvní pokuta v předem stanovené (odhadnuté) výši a nebude muset být složitě vymáhána a prokazována náhrada a přesná výše škody. Pokud si však strany výslovně sjednají ve smlouvě něco jiného, je nutné řídit se takovým ujednáním. Vzhledem k tomu, že § 545 odst. 2 občanského zákoníku je ustanovením dispozitivním, je přípustné ujednání stran spočívající v povinnosti uhradit smluvní pokutu a zároveň i případnou náhradu škody. Smluvní pokuta se však v takovém případě v souladu s ustanovení § 545 odst. 2 občanského zákoníku započítává na náhradu škody. Věřitel je tak oprávněn domáhat se pouze takové výše náhrady škody, která svou výší přesahuje částku sjednanou jako smluvní pokutu. Smluvní pokuta automaticky ze zákona limituje rozsah hrazené škody, která vznikla v důsledku porušení povinnosti, na kterou se vztahuje smluvní pokuta.

Ujednání o smluvní pokutě tak i s ohledem na výše uvedené musí obsahovat takové ujednání, ze kterého bude jednoznačně vyplývat vůle stran uzavřít dohodu o smluvní pokutě, určení povinností zajištěných smluvní pokutou a určitá výše smluvní pokuty nebo způsob jejího určení.⁹² V dalších podrobnostech je možné odkázat na dispozitivní ustanovení zákona. Jednoduché ujednání o smluvní pokutě tak může vypadat např. takto : *Smluvní strany tímto dohodly, že v případě porušení povinnosti uvedené v čl. X odst. 1 této smlouvy je strana A povinna straně B zaplatit jednorázovou smluvní pokutu ve výši 50.000,- Kč.*⁹³ Věřitel se bude moci na základě

⁹¹ Jde o tzv. smluvní pokutu odhadní – k tomu srov. např. BEJČEK, J. in BEJČEK, J. a kol. *Kurs obchodního práva. Obchodní závazky*. 4. vydání. Praha : C.H.Beck, 2007, s. 155.

⁹² K tomuto srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 19.12.2002, sp.zn. 29 Odo 429/2001. Judikatura tu připouští jako dostatečně určité i stanovení přesně vymezeného rozmezí, ve kterém je možné smluvní pokutu požadovat. Jako vymahatelné bylo např. posouzeno ujednání „*smluvní strany se dohodly na smluvní pokutě až do výše 0,5% z ceny za dílo, a to za každý započatý den prodlení:*“ Konkrétní výši pak v limitu určuje oprávněný.

⁹³ Srov. např. ŠILHÁN, J. *Náhrada škody v obchodních vztazích a možnosti její smluvní limitace*. Praha : C.H.Beck, 2007, s. 77.

takového ujednání domáhat pouze úhrady sjednané smluvní pokuty, nikoliv již náhrady škody, která by přesahovala výši smluvní pokuty. Pokud by chtěly strany této situaci předejít, mohou se dohodnout na odlišném znění textu smlouvy, které bude obsahovat rovněž povinnost uhradit náhradu škody, která bude převyšovat částku stanovené smluvní pokuty. Takové ujednání však znamená odchýlení se od jednoduchosti sjednané smluvní pokuty a přináší nutnost zkoumání výše vzniklé škody. Příkladem by mohlo být následující znění ujednání : *Smluvní strany tímto dohodly, že v případě porušení povinnosti uvedené v čl. X odst. 1 této smlouvy je strana A povinna straně B zaplatit jednorázovou smluvní pokutu ve výši 50.000,- Kč. Sjednáním této smluvní pokuty strany vylučují nárok na vymáhání náhrady škody vzniklé z důvodu porušení tohoto ujednání. Pokud by však škoda vzniklá díky porušení uvedeného smluvního ujednání svou výší přesahovala částku stanovenou jako smluvní pokutu, strana B bude oprávněna vymáhat na straně A takovou poměrnou částku.*⁹⁴

V případě, že se obě strany shodly na základních bodech ujednání o smluvní pokutě, zbývá ještě vyřešit otázku její splatnosti, způsob hrazení apod. Pokud se strany o tomto nedohodnou na speciálním režimu, je možné tyto otázky zahrnout do jiných, obecných smluvních ujednání o hrazení peněžitých částek.

V praxi vznikají pochybnosti, zda je možno dohodnout smluvní pokutu nejen k zajištění povinnosti, která byla smluvena, ale zda je to možné i k povinnosti stanovené právním předpisem. Dle určitých názorů lze smluvní pokutu dohodnout k zajištění jak zákonných i smluvních povinností a pochybnosti tak nejsou nutné.

Na klady a záporny ujednání smluvní pokuty existuje mnoho názorů a pohledů. Podle mého názoru je velkým kladem zakotvení smluvní pokuty v zákoně a tedy i existence určitých přesnějších hranic, za které strany nemohou při sjednávání zajít. Problematika smluvní pokuty je rovněž velmi dobře dohledatelná v oblasti rozhodovací činnosti soudů. Relativním problémem je samotné stanovení částky, která bude jako smluvní pokuta hrazena a rovněž i to, že smluvní pokuta musí být vázána na porušení konkrétní povinnosti. Tato provázanost tak vylučuje vztáhnutí smluvní pokuty na veškeré škody.

⁹⁴ Srov. např. ŠILHÁN, J. *Náhrada škody v obchodních vztazích a možnosti její smluvní limitace*. Praha : C.H.Beck, 2007, s. 78.

Smluvní pokuta v obchodněprávní praxi zajišťuje splnění povinnosti zaplatit určitou částku. Strany například sjednají, že v případě prodlení dlužník zaplatí věřiteli pokutu ve výši půl procenta z dlužného plnění denně. S tímž prodlením dlužníka ale zákon spojuje vznik nároku na úrok z prodlení. Je tedy otázkou, jak řešit souběh těchto sankcí a zda je vůbec přípustný. V následujícím textu bude uvedeno pouze několik příkladů, nebude se tedy jednat o vyčerpávající výčet kladů a záporů obou institutů, jelikož tato problematika je velmi rozsáhlá a je řešena množstvím judikatury.

Judikatura se ustálila na názoru, že oba instituty plní odlišnou funkci, jejich souběh je tudíž možný.⁹⁵ Význam uvedeného řešení spočívá zejména v tom, že byla otevřena cesta k tomu, aby věřitelé předem pečlivě zvažovali, jakého nástroje využít k účinnějšímu sankcionování dlužníka za nastalé prodlení (resp. jak oba nástroje co nejefektivněji kombinovat). V tomto ohledu je možné poukázat na několik předností, ale i nevýhod smluvní pokuty oproti úroku z prodlení. Patrně nejmarkantnější výhodou smluvní pokuty přináší závěr Nejvyššího soudu ČR, že v oblasti občanskoprávních vztahů (nikoliv též ve vztazích obchodněprávních) není přípustné sjednat jinou výši úroku z prodlení, než jaká plyne z § 517 odst. 2 občanského zákoníku ve spojení s vládním nařízením č. 142/1994 Sb.⁹⁶ Další rozdíl je možné spatřit též v běhu promlčecí doby. Právo na plnění vyplývající ze sjednané smluvní pokuty věřiteli vzniká každým dnem prodlení – každým dnem prodlení tedy vzniká nové právo na novou částku smluvní pokuty za tento den a promlčecí doba tak běží pro každý z těchto nároků zvlášť.⁹⁷ U úroků z prodlení však platí opak, jelikož právo na celou částku úroku (za celé prodlení bez ohledu na jeho délku) se promlčuje od jediného dne – tj. od prvního dne prodlení.⁹⁸ Dále, pokud vznikne věřiteli nárok na úrok z prodlení a dlužník tento včas neuhradí, nepřísluší za to věřiteli žádná kompenzace.

⁹⁵ Viz k tomu např. odůvodnění rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. ledna 1999, sp. zn. 29 Cdo 2495/98: „Na rozdíl od smluvní pokuty, která je samostatným nárokem a strany si ji musejí sjednat, je úrok z prodlení jako příslušenství pohledávky (§ 121 odst. 3 o. z.) majetkovou sankcí stanovenou zákonem (§ 517 odst. 2 o. z.), kdy věřiteli přímo ze zákona vzniká nárok v případě prodlení dlužníka s placením peněžitého plnění na zaplacení úroku z prodlení ve výši stanovené prováděcím předpisem - nařízením vlády č. 142/1994 Sb.- Z uvedených rozdílů právní úpravy smluvní pokuty a úroku z prodlení, dále z toho, že občanský zákoník neobsahuje žádnou právní úpravu o souběhu těchto majetkových sankcí, a konečně i z toho, že jde o dva různé právní instituty (smluvní pokuta je zajišťovacím prostředkem a úrok z prodlení zákonným důsledkem prodlení), vyplývá, že sjednají-li si účastníci závazkového vztahu pro případ prodlení se splněním peněžitého závazku-smluvní pokutu, je dlužník povinen v případě prodlení se splněním uvedeného závazku zaplatit věřiteli sjednanou smluvní pokutu a vedle toho i úrok z prodlení ve smyslu ustanovení § 517 odst. 2 o. z. Porušení téže povinnosti je tak sankcionováno dvakrát.“ Dále rovněž rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 4. března 2002, sp. zn. 33 Odo 47/2002 a další.

⁹⁶ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. března 2005, sp. zn. 33 Odo 1117/2003.

⁹⁷ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. října 2002, sp. zn. 29 Odo 847/2001.

⁹⁸ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. srpna 2006, sp. zn. 21 Cdo 3173/2005.

⁹⁹ Oproti tomu, pokud je dlužník v prodlení s úhradou smluvní pokuty, soudy většinou věřiteli úrok z prodlení z dlužné částky smluvní pokuty přiznají - věřitel tudíž může z částky smluvní pokuty požadovat úrok z prodlení.¹⁰⁰

Dalším ze způsobů, jak smluvně limitovat náhradu škody, je omezení fixní částkou (či poměrným ukazatelem). Jedná se o přímý způsob omezení náhrady škody, o přímou dispozici s maximálním rozsahem škody, kterou bude povinný subjekt povinen uhradit. V rámci smluvních ujednání je však nutné dbát na právní přípustnost ujednání – zejména se bude jednat o přiměřenost částky, kterou bude povinný subjekt hradit. Sjednaná částka musí být v takové přiměřené výši, aby neznamenal ve svém důsledku vyloučení nároku jako takového, ale rovněž musí být v takové výši, aby obstála i z hlediska obecných korektivů. Důležité je rovněž navázání povinnosti na příčinu škody, například takto: *Smluvní strany se dohodly, s ohledem na dispozitivnost zákonného určení rozsahu náhrady škody, že maximální rozsah škody, kterou je povinna strana A uhradit v důsledku porušení své povinnosti, vymezené v čl. X této smlouvy, činí 50.000,- Kč. Nad tuto částku není strana A povinna hradit škodu způsobenou takovým porušením.*¹⁰¹ Přípustné je rovněž vyloučení určitých škod podle konkrétního kritéria – zejména příčiny jejich vzniku. Jedná se např. o škody vzniklé v důsledku prodlení s plněním nebo v důsledku právních vad dodávky. Takové ujednání může vypadat např. takto : *Smluvní strany se dohodly, s ohledem na dispozitivnost zákonného určení rozsahu náhrady škody, že rozsah náhrady škody, která může vzniknout v důsledku prodlení s dodávkou sjednaného zařízení (viz. čl. X této smlouvy), bude činit maximálně 250.000,- Kč. Nad tuto částku není dodavatel povinen škodu způsobenou z tohoto důvodu hradit.*¹⁰² Dále je možné konstruovat ujednání, které bude omezovat náhradu veškerých škod, které ze smlouvy mohou vzniknout: *Smluvní strany se dohodly, že rozsah náhrady škody, která může vzniknout jako důsledek porušení povinností stranou A, které z této smlouvy vyplývají, se omezuje maximální částkou 800.000,- Kč. Uvedené se nevztahuje na škody vzniklé v důsledku úmyslného či hrubě nedbalostního ujednání.*¹⁰³ Poslední větu ujednání je možné sjednat, s přihlédnutím

⁹⁹ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. března 2004, sp. zn. 35 Odo 101/2002.

¹⁰⁰ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. března 2003, sp. zn. 33 Odo 105/2003, či ze dne 15. prosince 2005, sp. zn. 33 Odo 1325/2004.

¹⁰¹ Srov. např. ŠILHÁN, J. *Náhrada škody v obchodních vztazích a možnosti její smluvní limitace*. Praha : C.H.Beck, 2007, s. 80.

¹⁰² Srov. tamtéž, s. 80.

¹⁰³ Srov. tamtéž, s. 81.

ke všem možným úskalím, i následovně: *Do celkového rozsahu veškerých škod se pro účely tohoto ujednání zahrnují i porušení způsobená hrubou nedbalostí.*¹⁰⁴

S ohledem na neustálé rozšiřování užívaných forem je dobré zmínit se rovněž o způsobu limitace náhrady škody, který spočívá ve sjednání předvídatelné škody.¹⁰⁵ Jedná se pouze o odlišné právní zakotvení přípustnosti limitace, i když směřuje ke stejnému cíli jako limitace fixní částkou. Taková smluvní klauzule může vypadat např. takto: *„S přihlédnutím k ustanovení § 379 obch. zák. konstatují obě strany na základě vzájemné dohody, že úhrnná předvídatelná škoda, jež by mohla vzniknout jako možný následek jednoho či více porušení smluvních povinností z této smlouvy, může činit maximálně částku Kč (anebo: může činit maximálně 10/ smluvní ceny). Až do výše uvedené maximální předvídatelné částky škod bude nahrazena skutečná škoda, včetně škody kryté smluvní pokutou, jakož i ušlý zisk, a to vše za předpokladu řádného prokázání, přičemž ušlý zisk může tvořit maximálně 10% nahrazované škody.“*¹⁰⁶ V literatuře se v souvislosti s limitací prostřednictvím odkazu na předvídatelnou škodu objevují velmi rozporuplné názory. V prvních případech je tento postup kritizován jako *„nepoužitelný, jelikož je spíše nepřímým přiznáním, že skutečně objektivně předvídatelné škody jsou mnohem vyšší, a proto se povinná strana snaží tímto způsobem i jejich redukcí“*¹⁰⁷. Na druhé straně existují názory, že je možné a žádoucí, aby smluvní strany ve smlouvě předvídatelnou škodu určily, jelikož takovéto ujednání určuje zároveň i rizika, se kterými smluvní strany počítají a limitují je i konkrétní sumou.¹⁰⁸

Podle mého názoru je jednodušší a ve svých důsledcích i jednoznačnější použití limitace ve formě fixní částky, tedy s využitím dispozitivnosti konkrétních ustanovení. Pokud si totiž strany sjednají omezení s odkazem na předvídatelnost škody, omezují následnou možnost bránit se objektivní nepředvídatelností, která se může objevit kdykoliv.

¹⁰⁴ Srov. tamtéž, s. 81.

¹⁰⁵ Požadavek předvídatelnosti je zakotven v ustanovení § 379 obchodního zákoníku, věta druhá : *„Nenahrazuje se škoda, jež převyšuje škodu, kterou v době vzniku závazkového vztahu povinná strana jako možný důsledek porušení své povinnosti předvíдалa, nebo kterou bylo možno předvídat s přihlédnutím ke skutečnostem, jež v uvedené době povinná strana znala nebo měla znát při obvyklé péči.“*

¹⁰⁶ BEJČEK, J. Nad interpretačními úskalími odpovědnosti za škodu v obchodních vztazích. *Právní rozhledy*, 2000, č. 9, s. 379.

¹⁰⁷ Srov. BEJČEK, J. Nad interpretačními úskalími odpovědnosti za škodu v obchodních vztazích. *Právní rozhledy*, 2000, č. 9, s. 376.

¹⁰⁸ Srov. např. HORÁČEK, V. Omezení odpovědnosti za škodu v obchodních vztazích. *Právo a podnikání*, 1997, č. 10, s. 13.

Další možností, jak smluvně limitovat rozsah náhrady škody, je ujednání o druhovém vyloučení některých škod. V tomto případě půjde zejména o vyloučení ušlého zisku či souvisejících nákladů. Jedná se o velmi výrazný zásah do rozsahu náhrady škody, jelikož právě ušlý zisk často bývá jednou z nejvýraznějších složek utrpěné škody. Vzhledem k tomu, že jde o ujednání zejména mezi podnikateli v rámci výkonu jejich podnikatelské činnosti, je toto ujednání součástí podnikatelského rizika. Ujednání může vypadat např. takto: *Strany této smlouvy se pro její účely dohodly na tom, že ušlý zisk není součástí náhrady škody. Toto ujednání se nevztahuje na porušení způsobená úmyslným jednáním či hrubou nedbalostí.* Další možností je např. tato: *Smluvní strany se dohodly, že rozsah náhrady ušlého zisku vzniklého v důsledku porušení povinností stranou A této smlouvy je vzhledem k dispozitivní povaze zákonného určení rozsahu náhrady škody omezen maximální částkou ve výši 60.000,- Kč. Ušlý zisk, který bude tuto částku přesahovat, není strana A straně B této smlouvy povinna uhradit. Toto ujednání se nevztahuje na porušení způsobená úmyslným jednáním či hrubou nedbalostí.*¹⁰⁹

Limitovat rozsah náhrady škody je možné rovněž sjednáním subjektivní odpovědnosti. Uvedené je v souladu s § 373 obchodního zákoníku, které lze vzhledem k jeho dispozitivnosti modifikovat, a to tak, že objektivní odpovědnost je změněna na odpovědnost subjektivní. Uvedené je možné pouze v rámci obchodněprávních vztahů, protože v občanskoprávních vztazích je princip subjektivní odpovědnosti již zakotven. Na základě ujednání stran o sjednání subjektivní odpovědnosti tak vzniká výhoda na straně povinného, jelikož oprávněný musí v takovém případě prokazovat jeho zavinění. V praxi se bude nejspíš jednat zejména o případy, kdy se strany ve smlouvě zaváží k vzájemnému protiplnění podobné povahy a odpovídající hodnoty. Smlouva tak bude díky sjednání subjektivní odpovědnosti na obou stranách vyvážená. Takové smluvní ujednání by mohlo vypadat např. takto: *Strany smlouvy se s ohledem na zákonné vymezení odpovědnosti za škodu a jeho dispozitivní charakter dohodly na tom, že odpovědnosti za škodu způsobenou porušením povinností vyplývající z této smlouvy se může kterákoliv ze stran této smlouvy zprostit, pokud prokáže, že škodu nezavinila.*¹¹⁰

¹⁰⁹ Srov. např. ŠILHÁN, J. *Náhrada škody v obchodních vztazích a možnosti její smluvní limitace.* Praha : C.H.Beck, 2007, s. 87.

¹¹⁰ Srov. tamtéž, s. 87.

Limitovat rozsah náhrady škody změnou principu objektivní odpovědnosti na odpovědnost subjektivní může být zajisté prospěšné zejména v rámci sjednaného protiplnění obou stran smlouvy. V jiných případech je to zbytečně složité a to již s ohledem na to, že se stejně neřeší přímo rozsah náhrady škody a jeho prokazování. Naopak je to mírnější a přijatelnější pro povinného, jelikož oprávněný musí prokazovat nejen rozsah škody, ale i to, že druhá strana takovou škodu způsobila svým zaviněným protiprávním chováním.

Dalším z množství využívaných ujednání k limitaci rozsahu náhrady škody je omezení, které spočívají v rozšíření okruhu okolností vylučujících odpovědnost. Je zakotveno v § 374 obchodního zákoníku a jde o nepřímý způsob limitace rozsahu náhrady škody, jelikož jsou změněny příčiny vzniku odpovědnosti za škodu a nikoliv přímo její rozsah. Ve srovnání s jasnou, přímočarou limitací se jedná o způsob poněkud složitější. Konkrétní okolnosti, o které bude výčet okolností rozšířen, by měly vycházet ze znalosti poměrů mezi stranami, i s ohledem na specifika odvětví na očekávání konkrétních možných situací, které mohou nastat.

Podle mého názoru se jedná o nejsložitější způsob, jak rozsah náhrady škody limitovat, přičemž mnohem praktičtější je limitovat náhradu přímočaře, nejlépe konkrétní částkou.

Z možností, jak smluvně limitovat rozsah náhrady škody, se mi jako nejpraktičtější jeví smluvní pokuta. Její jednoznačná výhoda je v zákonném zakotvení a v četnosti judikatury, která se touto problematikou zabývá. Současně smluvní pokuta dává smluvním stranám možnost upravit i samotnou náhradu škody, a to takovým způsobem, jak to bude vyhovovat oběma stranám – existuje totiž nespočet kombinací a možností, jak smluvní pokutu a náhradu škody vzájemně upravit. Smluvním stranám se tak dává opravdová smluvní volnost (i když se jedná vždy o volnost relativní).

7. Závěr

V průběhu zpracování tématu bylo nutné původně zamýšlené kapitoly pozměnit z hlediska jejich posloupnosti a rovněž i některé kapitoly doplnit. I když bylo prvotně zamýšleno, že kapitoly věnující se odpovědnosti za škodu budou pouze jakýmsi úvodem, uznala jsem za vhodné věnovat jim poněkud více prostoru. Problematiku náhrady škody bylo nutné pojmout z širšího hlediska, aby bylo v následujících kapitolách možné věnovat se jejím specifickým otázkám. Mimo původní pořadí kapitol jsem zařadila hned jako druhou kapitolu zakročovací a prevenční povinnost. Uvedené jsem učinila z toho důvodu, že se mi jevílo vhodnější tuto problematiku řešit ještě před dalšími aspekty tématu, a to vzhledem k jejímu charakteru. Prevence škod má totiž předcházet jejich vzniku.

Má práce je pojímána jako komparativní, ve smyslu komparace právních úprav občanského a obchodního zákoníku. Pokud jde o původní záměr hojně využívat judikaturu, jsem toho názoru, že některá témata se dokonce o judikaturu opírají ve svých základech. Jedná se zejména o poslední kapitolu, zabývající se možnostmi smluvní limitace náhrady škody.

V závěru své práce považuji za žádoucí zmínit se o právním stavu, v jakém se v současnosti nachází právní úprava odpovědnosti za škodu a náhrady škody. Podle mého názoru je právní úprava těchto institutů poněkud neuspořádaná, a to zejména s ohledem na vztah *speciality* a *subsidiarity* občanského a obchodního zákoníku. Problematická je rovněž právní úprava obsažená v obchodním zákoníku, která obsahuje množství dispozitivních ustanovení, jež lze smluvně mezi stranami použít. V jejich důsledku tak často vzniká naprostá nevyváženost právních vztahů vyplývajících z takových smluv. Problematické někdy může být již samotné určení, jakým právním předpisem se řídí daný vztah mezi dvěma a více subjekty. V případě dvou podnikatelských či dvou nepodnikatelských subjektů (fyzických osob) je situace jasná. Pokud však jde o vztah mezi podnikatelem (právníkem osobou) a nepodnikatelem (osobou fyzickou), je stanovení stěžejní právní úpravy složitější.

Doufám, že se mi v textu této práce podařilo poskytnout potřebné informace o právní úpravě problematiky náhrady škody v rámci komparace dvou právních úprav občanskoprávní a obchodněprávní.

8. Resumé

My study is focused on both contractual and tort liability and corresponding damages, regulated concurrently in Civil and Commercial Code. Many examples of the Czech judicature (especially of the judgments of the Supreme Court) are mentioned to demonstrate basic principles of this legislation.

Starting point of my method is description of the liability principles. According to Civil Code, wrongdoer is liable for intended harm (damage). For liability in commercial relationships, only causation between illegal activity of wrongdoer and is sufficient existing harm.

Great problems in the area of liability – either civil or commercial – are connected with extent of damages. It has to be taken into account, that the distinctions in position of the parties depending on damage (harm) from torts or contracts exist. My study resolves issues arising from especially contractual damages, including problems as so called pure economic loss etc. Anchoring contractual fine, for case of violation (breach) of statutory or contractual duty, is also the point.

Czech Civil Code is subsidiary applied to Commercial Code. Statutory legislation of damages is comprised in both codes. My study tries to find resolving of some issues relating to this – not perfectly regulated – situation.

9. Použitá literatura

9.1. Monografie

1. BEJČEK, J., ELIÁŠ, K., RABAN, P. a kol. *Kurs obchodního práva : obchodní závazky*. Praha: C.H. Beck, 2007.
2. BEJČEK, J., POKORNÁ, J. (eds) *Odpovědnost za škodu*. Brno: Masarykova univerzita, 2005.
3. ELIÁŠ, K., DVOŘÁK, T. a kol. *Obchodní zákoník. Praktické poznámkové vydání s výběrem z judikatury od roku 1990*. Praha: Linde, 2006.
4. HOLUB, M. (et al.). *Odpovědnost za škodu v právu občanském, pracovním, obchodním a správním: praktická příručka*. Praha: Linde, 2004.
5. HURDÍK, J. in HURDÍK, J., FIALA, J., HRUŠÁKOVÁ, M. *Úvod do soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2006.
6. KOBLIHA, I., KALFUS, J., KROFTA, J., KOVAŘÍK, Z., KOZEL, R., POKORNÁ, J., SVOBODOVÁ, Y. *Obchodní zákoník. Úplný text zákona s komentářem*. Praha: Linde, 2006.
7. PLÍVA, S. *Obchodní závazkové vztahy*. Praha: ASPI, 2006.
8. ŠTENGLOVÁ, I., PLÍVA, S., TOMSA, M. *Obchodní zákoník. Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2006.
9. HURDÍK, J. *Institucionální pilíře soukromého práva v dynamice vývoje společnosti*. Praha: C.H. Beck, 2007.
10. ŠVESTKA, J. *Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku*. 1. vydání. Praha: Academia, 1966.
11. ŠILHÁN, J. *Náhrada škody v obchodních vztazích a možnosti její smluvní limitace*. Praha: C.H. Beck, 2007.
12. MAREK, K. *Obchodněprávní smlouvy*. 5. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2004.
13. BEJČEK, J. in: FALDYNA, F. a kol. *Obchodní zákoník s komentářem*. Praha: Codex Bohemia, 2000.
14. BEJČEK, J. in BEJČEK, J. a kol. *Kurs obchodního práva. Obchodní závazky*. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007.
15. KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. a kol. *Občanské právo hmotné*. 2. díl. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha: ASPI, 2007.

16. KNAPPOVÁ, M. *Povinnost a odpovědnost v občanském právu*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003.
17. ELIÁŠ, K. a kol. *Občanský zákoník : velký akademický komentář : úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1.4.2008. 1. svazek, § 1-487*. Praha: Linde, 2008.
18. ŠVESTKA, J. a kol. *Občanský zákoník : komentář. I, § 1-459*. Praha: C. H. Beck, 2009.
19. FIALA, J., KINDL, M. a kol. *Občanský zákoník : komentář. I. díl, (§ 1 až 487)*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009.
20. KINDL, M., ŠÍMA, A., DAVID, O. *Občanské právo procesní. 2. rozšířené vydání*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008.
21. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád : s poznámkami a judikaturou : zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o výkonu vazby, zákon o výkonu trestu odnětí svobody, advokátní tarif*. Praha: Leges, 2009.

9.2. Články

1. BEJČEK, J. Odpovědnost za škodu v obchodních vztazích. *Právní praxe*, 1993, č. 9, s. 508 – 524.
2. BEJČEK, J. Rozsah a způsob náhrady škody. *Právní rádce*, 1995, č. 3, s. 16 – 18.
3. BEJČEK, J. Nad interpretačními úskalími odpovědnosti za škodu v obchodních vztazích. *Právní rozhledy*, 2000, č. 9, s. 371 – 377.
4. KOVAŘÍK, K. Smluvní pokuta. *Právní rozhledy*, 1999, č. 9, s. 454 – 467.
5. MAREK, K. Limitace náhrady škody. *Ekonom*, 1995, č. 51, s. 63.
6. MAREK, K. K limitaci náhrady škody podle obchodního zákoníku. *Bulletin advokacie*, 2005, č. 3, s. 35 – 37.
7. MAREK, K. Poznámka k limitaci náhrady škody. *Právní rádce*, 2007, č. 2, s. 32 – 34.
8. ŠILHÁN, J. Smluvní limitace náhrady škody v obchodním právu. *Právní rozhledy*, 2005, č. 23, s. 845 – 854.
9. ŠILHÁN, J. Formy smluvní limitace náhrady škody v obchodních vztazích. *Bulletin advokacie*, 2006, č. 7 – 8, s. 41 – 45.
10. TOMEŠ, Z. Limitace náhrady škody. *Právní rádce*, 2006, č. 1, s. 26 – 33.

11. JIROUSEK, F. Společenská odpovědnost firem (CSR) : více než nový druh marketingu? *Bulletin advokacie*, 2006, č. 6, s. 20-23.
12. HORÁČEK, V. Omezení odpovědnosti za škodu v obchodních vztazích. *Právo a podnikání*, 1997, č. 10, s. 13.
13. CHALUPA, R. Náhrada škody. *Obchodní právo*, 1993, č. 3, str. 7.
14. MAREK, K. Limitace náhrady škody (podle obchodního zákoníku). *Ekonom*, 1995, č. 51, s. 63.
15. BEJČEK, J. Právní úprava a interpretační problémy smluvních pokut a úroků. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 1995, č. 1, s. 31.
16. HÁNDL, J. Omezení nároku na náhradu škody dohodou stran. *Právní rádce*, 1995, č. 6, s. 13.
17. BEJČEK, J. Skrytá úskalí smluvní pokuty. *Ekonom*, 1993, č. 30, s. 60.
18. HORÁČEK, V. Smluvní pokuta. *Právo a podnikání*, 1997, č. 10, s. 13.
19. HORÁČEK, V. Dohoda o omezení nároku na náhradu škody v obchodních vztazích. *Právo a podnikání*, 1997, č. 10, s. 13.
20. NESNÍDAL, J. Náhrada škody z nesplněné smlouvy. *Ekonom*, 1997, č. 23, s. 63.
21. KOŘÍNEK, M. Smluvní pokuta. *Daně a právo v praxi*, 2003, č. 6, s. 11.
22. Autor neuveden. Promlčení podle občanského zákoníku a obchodního zákoníku. *Ekonom*, 1998, č. 48, s. 34.
23. ČECH, P. Kdy použít obchodní zákoník a kdy jen občanský – I. *Právní rádce*, 2007, č. 12, s. 22.
24. MAREK, K. K limitaci náhrady škody a smluvním pokutám. *Právní fórum*, 2005, č. 6, s. 236.

9.3. Právní předpisy

1. Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
2. Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
3. Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.
4. Zákon č. 151/1997 Sb., o oceňování majetku a změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
5. Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

10. Anotace

Tato práce srovnává právní úpravu náhrady škody z hlediska občanského a obchodního práva. Cílem práce je zhodnocení této úpravy v Občanském a Obchodním zákoníku, vymezení hlavních odlišností obou právních úprav, možnosti smluvních ujednání a případných limitací náhrady škody, dopadů neuspořádanosti úpravy institutu náhrady škody (a odpovědnosti za škodu obecně) a z toho vznikajících problémů.

11. Abstract

This study is comparing statutory regulation of liability for damage – from the point of view of both civil and commercial law. Main goal of my study lies in evaluation of contractual constructions, and limitations of damages are analyzed in several chapters. Problems in judicature are arising from occasionally extent of damages, unclear clauses in contracts, from tort liability regarding damages etc.

12. Seznam klíčových slov

náhrada škody – damages (compensatory damages)

odpovědnost za škodu - liability for damage (harm)

škoda a její druhy – types of damages

limitace náhrady škody - limitation of damages

13. Shrnutí

Tato práce analyzuje právní úpravu náhrady škody v Občanském a Obchodním zákoníku.

V sedmi kapitolách se věnuje výkladu pojmu náhrady škody, a to hned v úvodní části v souvislosti s pojmem odpovědnosti za škodu. Pokračuje rozбором obou právních úprav v Občanském a Obchodním zákoníku a jejich vzájemného vztahu a průběžně zjišťuje jejich odlišnosti. Současně věnuje pozornost též pojmu zavinění.

Dále se tak soustřeďuje výhradně na institut náhrady škody a detailní rozbor její úpravy jak v Občanském tak Obchodním zákoníku. Týká se to rozsahu a způsobu náhrady škody v celé šíři, pak zejména právní úpravy limitace náhrady škody a její přípustnosti jednak formou zákonného omezení možnosti limitace a jednak smluvním ujednáním. V neposlední řadě se věnuje problémům vznikajících aplikací obou právních úprav současně.

Na závěr práce je konstatována potřeba přesnější právní úpravy náhrady škody včetně odpovědnosti za škodu do budoucna.

14. Anotace – Liability for damage in civil and commercial legislation

This study is comparing statutory regulation of liability for damage – from the point of view of both civil and commercial law.

All seven chapters of the study are devoted to above mentioned concepts and their interpretation and using. Especially notions as liability for damage, damages, extent and modes of damages, and contractual fine (in relation to damages) are in center of analyzer. Differences between civil liability for damage (based on deliberating of it, by form of intend or negligence) and commercial one (based on – only- illegal action of wrongdoer) are also not avoided.

Concluding remarks of the study are trying to present future tendencies in this area, in which subsidiary role of Civil Code to Commercial regulation of damages leads to some confusing situations. In the near future expected enacting of the new (Private) Civil Code should resolve a lot of now existing problems.